50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
106 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чыдда үндезилеттингеен

1967 ч. ИЮЛЬ 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ №173 (6810).

Өртээ 2 көп.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ!

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымының байырлыг хуралы

Республиканың көдээ ажыл-агый мурнакчыларының Наадымының байырлыг хуралы дүүн Совет Тываның беш чылы аттыг стадионда Күрүнеин Шапито циригинге болган.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, түскай артемниглери, партия, совет, профвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, найысылалдың хөй-ниитизинин төлөлекчилери, аалчылар аңаа чыглып келген.

СЭКП-ниң Тыва область комитединиң бирги секретары эш **С. К. Тока** байырлыг хуралды эге сөзү-биле ажыткан.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын Наадымның байырлыг хуралының хүндүлүг президиумунга диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Ленин орденин кадаан, күш-ажылчы алдарның республика түгүн бисчин сураглыг кижилериве: Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары О. Лопсанчап, Ү. Кандан П. Астафьев олар киирип келирге, чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле утткан.

1967 чылдың бирги чартыында көдээ ажыл-агый ажылдарының түннелдери болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилериниң сорулгаларының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы эш **М. К. Мендуме** илеткел кылган.

— Совет улус, ооң-биле кады акы-дүнма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Улуг Октябрьның алдарлыг бежен чылын байырлалдыг демдеглээринге белеткеп турар мындыг магалыг үеде көдээ ажыл-агый чылының баштайгы чартыында түннелдерни үндүрүп, мурнакчыларның Наадымын эрттирип турар-дыр бис — деп, илеткелчи чугаалаан.

Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының планнарын база Совет эрге-чагырганын юбилейинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, күжениишкинниг ажылдап турар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери алды айларның дургузунда продукция бүдүрериниң планын 107,4 хуу күүсеткен, эрткен чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга, продукция бүдүрүп үндүрери 7,5 хуу көвүдээн, пландан ажыр бир миллион 93 мың рубльдиң продукциязын берген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле онаалга 106,9 хуу кылдыр боттанган. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары чүгээр түннелдерни чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге эрткен чылын чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ни юбилейлиг 1967 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинин киржикчизи болур диплом-биле шаңнаан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге улуг чедиишкиннери дээш Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң механизаторлары юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырынга идепкейлиг белетненип турар. Колхозтуң комбайнерлери бүгү комбайнының септелгезин бо айның 25-те бүрүн доозар дээш шудургу ажылдап турар.

Аныяк комбайнерлер Б. Биче-оол болгаш Э. Ооржак олар бо хүнге чедир бир-бир комбайннарны септеп доосхан болгаш ам боттарының «СК-3»-терин септээрин доозуп турар.

ЧУРУКТА: солагай талазында Б. Биче-оол болгаш Э. Ооржак олар комбайн септелгезиниң үезинде.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин даргазы эш **М. К. Мендуме** илеткел кылган.

— Совет улус, ооң-биле кады акы-дүнма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Улуг Октябрьның алдарлыг бежен чылын байырлалдыг демдеглээринге белеткеп турар мындыг магалыг үеде көдээ ажыл-агый чылының баштайгы чартыында түннелдерни үндүрүп, мурнакчыларның Наадымын эрттирип турар-дыр бис — деп, илеткелчи чугаалаан.

Тываның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының планнарын база Совет эрге-чагырганын юбилейинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, күжениишкиннинг ажылдап турар. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери алды айларның дургузунда продукция бүдүрериниң планын 107,4 хуу күүсеткен, эрткен чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга, продукция бүдүрүп үндүрери 7,5 хуу көвүдээн, пландан ажыр бир миллион 93 мың рубльдиң продукциязын берген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле онаалга 106,9 хуу кылдыр боттанган. Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары чүгээр түннелдерни чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге эрткен чылын чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ни юбилейлиг 1967 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинин киржикчизи болур диплом-биле шаңнаан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге улуг чедиишкиннери дээш Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң чазактың дээди шаңналы—Ленин ордени-биле шаңнаан.

Республикада улуг үлетпүр тургустунуп, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери көвүдеп, эртем, культура, өөредилге сайзырап, чоннуң янзы-бүрү хандырылгазы экижип турар.

Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайы болза Совет Тываның ажылчы чоннарының культура, амыдырал хандырылгазын экижидер, экономиказын хөгжүдер болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың аажок улуг сагыш салыышкынының дугайын база дагын херечилеп турар-дыр. Ол бүгү хемчеглер бистин Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелиишкининиң нүүрүнде чаа-чаа чедиишкиннерже бистеринин шуптувусту сорук киирип турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизинин шиитпирлерин болгаш юбилейге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүсетпишаан, республиканың малчыннары, тараажылары мал болгаш чер ажылын улам ыңай көдүрер, ол адырларның продуктулуун бедидер дээш чарышты калбарткан.

Бо чылын часкы хову ажылдарын элээн организастыг чорудун, чазын чажып тарыыр культураларның планын 105,4 хуу күүсеткен. Дыка хөй колхозтар, совхозтар часкы тарылгага эки түннелдерни чедип ап, тарылганы чогуур хуусаазында, эки шынарлыг үрезиннер-биле чоруткан. Ынчангаш ам оларның шөлдеринде дыка чаагай дүжүт өзүп турар.

Хөй-хөй механизаторлар: «Элегес» совхозта Грачев, «Межегейде» Кузнецов, Кипель, Ооржак, «Тиилелгеде» М. Монгуш, М. Маадыр-оол, «Найыралда» Дадар-оол, Балчыт, Бии-Хемниң «Тиилелге» колхозта Марат болгаш ооң-даа өскелер часкы ажылдарга тергиин эки ажылдаан. «Сүт-Хөл», «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның суггарыкчылары чазын эки ажылдап, бедик дүжүттүң быжыг үндезинин тургускан.

Мал ажылының хөгжүлдезинге база эки түннелдер чедип алдынып, ол чорук чартык чылда мал ажылының продукциязын садарының планын дыка ажыр күүседир, ону бүдүрерин көвүдедир болгаш малдың баш санын элээн өстүрер арганы республикага берген.

Бо чылдың баштайгы чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле районнарның социалистиг чарыжында бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП өбкомунун, Министрлер Чөвүлелинин болгаш облпрофчөвүлелдин шилчиир ажыл тараачын» колхозун чазактың дээди шаңналы—Ленин ордени-биле шаңнаан.

Республикада улуг үлетпүр тургустунуп, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери көвүдеп, эртем, культура, өөредилге сайзырап, чоннуң янзы-бүрү хандырылгазы экижип турар.

Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайы болза Совет Тываның ажылчы чоннарының культура, амыдырал хандырылгазын экижидер, экономиказын хөгжүдер болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың аажок улуг сагыш салыышкынының дугайын база дагын херечилеп турар-дыр. Ол бүгү хемчеглер бистин Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелиишкининиң нүүрүнде чаа-чаа чедиишкиннерже бистеринин шуптувусту сорук киирип турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизинин шиитпирлерин болгаш юбилейге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүсетпишаан, республиканың малчыннары, тараажылары мал болгаш чер ажылын улам ыңай көдүрер, ол адырларның продуктулуун бедидер дээш чарышты калбарткан.

Бо чылын часкы хову ажылдарын элээн организастыг чорудун, чазын чажып тарыыр культураларның планын 105,4 хуу күүсеткен. Дыка хөй колхозтар, совхозтар часкы тарылгага эки түннелдерни чедип ап, тарылганы чогуур хуусаазында, эки шынарлыг үрезиннер-биле чоруткан. Ынчангаш ам оларның шөлдеринде дыка чаагай дүжүт өзүп турар.

Хөй-хөй механизаторлар: «Элегес» совхозта Грачев, «Межегейде» Кузнецов, Кипель, Ооржак, «Тиилелгеде» М. Монгуш, М. Маадыр-оол, «Найыралда» Дадар-оол, Балчыт, Бии-Хемниң «Тиилелге» колхозта Марат болгаш ооң-даа өскелер часкы ажылдарга тергиин эки ажылдаан. «Сүт-Хөл», «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның суггарыкчылары чазын эки ажылдап, бедик дүжүттүң быжыг үндезинин тургускан.

Мал ажылының хөгжүлдезинге база эки түннелдер чедип алдынып, ол чорук чартык чылда мал ажылының продукциязын садарының планын дыка ажыр күүседир, ону бүдүрерин көвүдедир болгаш малдың баш санын элээн өстүрер арганы республикага берген.

Бо чылдың баштайгы чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле районнарның социалистиг чарыжында бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП өбкомунун, Министрлер Чөвүлелинин болгаш облпрофчөвүлелдин шилчиир

Кызыл тугун Барыын-Хемчик районга тывыскан. Таңды, Тожу, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның ажыл-ишчилери база багай эвес ажылдаан. Мал ажылының продуктуларын күүрүнеге бүгү көргүзүглер талазы-биле садарының планын Бай-Тайгадан өске бүгү районнар күүсеткен.

Мал ажылының талазы-биле социалистиг чарышка чартык чылда бирги черни «Элегес», «Сүт-Хөл», «Шекпээр» совхозтар, Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», Өвүрүнүң «Кызыл тук», Эрзиннин Ленин атты, Тожуның «Совет Тыва», Бии-Хемниң «Искра», Улуг-Хемниң Жданов атты колхозтары бирги черни эзлеп келген.

Республиканың 114 саанчылары алды ай дургузунда инектен-не муң болгаш ооң-даа хөй литр сүттү, а «Межегейде» Кравченко 1863, Сабельникова 1950, «Элегесте» Бичекыс 1360, Бии-Хемниң «Искра» колхозта Акулова 1448 литр сүттү сагган. 82 хойжу төрүүр чүс баш хойга онааштыр 95 болгаш ооң-даа хөй хураганны, 72 хойжу — 100 болгаш ооң-даа хөй, 32 хойжу — 105 болгаш ооң-даа хөй, а 11 мурнакчылар 111—119 хураганны алган. «Тиилелге» совхозта Б. Дажы-Серен төрээн чүс баш хойга онааштыр 119 хураганны, а «Сүт-Хөлде» Ондар Доржу төрээн чүс баш өшкү санынга онааштыр 125 аңайны алган.

А алды хойжуга — «Тээли» совхозта Күжүгет Кандан, Иргит Эрелчин, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозта Байкара Дүндүй-оол, «Тиилелге» колхозта Маадыр Самбу, «Өөк» совхозта Монгуш Үйнукпан, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозта Яннаа Чигжит оларга РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң хүжаалын ёзугаар «Хой ажылының мастери» деп бедик атты тывыскан, ооң-биле холбаштыр оларның ажыл төлевири 20 хуу бедиир.

Республиканың мал ажылының мурнакчыларының үлегери ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар аажок улуг курлавырларның барының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бир эвес бүгү хойжулар, саанчылар, хаван ажаакчылары, инек кадарчылары бистиң мурнакчыларывыс ышкаш, шак ындыг түннелдерни чедип ап турар чүве болза, Тываның колхозтары, совхозтары мал ажылының продукциязын бүдүрерин бүдүн чартык—ийи катап көвүдедип, ооң бот-үнезин дыка чиигелирин чедип алган турар ийик. Мал ажылының хөгжүлдезинде четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтыырлар амдаа хөй дээрзин фактылар маргыш чок чугаалап турар деп, эш Мендуме демдеглээн.

Малдың чаш төлүн менди алыр, сүт болгаш эт бүдүрерин көвүдедир талазы-биле Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Тес районнар дыка четпес ажылдап турар. Малдың продуктулуун бедидер дээш демиселди чамдык ажыл-агыйларда кошкаткан.

Күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседир төлээде, малдың бүгү чүүннериниң баш санын көвүдедип, ооң продуктулуун бедидери эргежок чугула.

Ам бирги эзлечгиниң сорулгазы чүл дээрге, хой кыргылдазын эң дүрген доозуп, ол чугула продукцияны күүрүнеге садарының планын долдур күүседири болур. Бүгү ажыл-агыйлар мал семиртилгезинче онза кичээнгейни салып, мал ажылының продукциязын күүрүнеге садарының талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин үшкү квартарда айлар аайы-биле бир дески күүседири чугула. Кыштаглаашкынга бүгү талалыг үлегерлиг белеткелди хандырар ужурлуг бис.

Бо чылын сигеннин үнүжү республиканың бүгү районнарында эки-дир, ынчангаш сиген кезилдезин тараанның массалыг кезилдези эгелээринин мурнунда дооскан турары негеттинип турар. Республикада силос ажаап алыр машиналарның чүгле 32 хуузу септеттинген чорук кончуг четпес. Силос салыышкынынче чогуур кичээнгейни салыр херек.

Юбилейлиг чылдың бедик дүжүлүн ажаап алырынга белеткел дүвреннинг байдалда турар-дыр. Тараа ажаап алыр комбайннар септелгези кедергей оожум чоруп турар, жаткалар, тараа арыглаар машиналар, шаңнар, складтар белеткели, кывар-чаар материалдарның курлавырларын тургузары база дыка четпес чоруп турар деп, илеткелчи айыткан.

Дүжүт ажаап алыышкынының ажыл-агыйларда бар бүгү техниказының септелгезин август бирге чедир доозар, агрегаттарны болгаш тракторларны механизаторлар-биле бүрүн четчелээр, хову турлагларын белеткээр, бүгү-ле техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының хемчеглерин ажылдап кылыр, ажыл-агыйларга кывар, чаар материалдарны сөөртүп чедирер дээш бүгү күжениишкиннерни салыр ужурлуг бис. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзү күүрүнеге тараа садарының планын культуралар аайы-биле долдур болгаш ажыр күүсеткен турарын хандырары бистериниң шуптувустун хүлээлгевис болур.

Ам партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары политиктиг болгаш организакчы ажылды күштелдирип, юбилейлиг чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын калбаа-биле нептередир ужурлуг. Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң хөрээнге Тываның ажыл-ишчилериниң салыышкыны ол болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседир дээш Тываның ажылчы чоннары бүгү күженикшкиннерин харам чок салыр дээрзинге быжыг бүзүрелин илеткелчи илергейлээн.

Байырлыг хуралга болган илеткелди чугаалажырында:

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң хойжуу, алдарлыг малчын **Куулар Дажы-Серен**, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң баштаар черинин даргазы **А. Г. Моргун** олар киржип, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиниг ужуражырынче ажыл-ишчилерни кыйгырган.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанның төлөөлериниң улуртукчузу, МАРП-ниң Убса-Нур аймак комитединиң ийиги секретары эш **Батузол** Наадымның киржикчилериниге, оларның нүүрүнде Тываның бүгү ажыл-ишчилериниге акы-дүнманың изиг байырын чедирип, моол-совет найыралдың алдары дээш йөрээлдер салган.

СЭКП-ниң Хакас өбкомунуң бирги секретары **А. Г. Даниовцев** байырлыг хуралдың киржикчилериниге Хакасияның ажылчы чоннарының мурнунан байыр чедирбишаан, юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында бистиң кожавыс ол областың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап келгениниң дугайын дыкнаткан.

СЭКП-ниң Бурят өбкомунуң секретары **Н. В. Будуханов** малчыннарның чанчыл болган Наадымының киржикчилериниге байыр чедирип, хүндүлелдин белектерин сөңнээн.

Наадымның байырлыг хуралының киржикчилери республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Мурнакчы малчыннарга «Хой ажылының мастери» деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дужаалын болгаш көдээ ажыл-агый мурнакчыларын өртектиг белектер-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дужаалын байырлыг хуралга номчаан.

Хурал соонда совет цирк мастерлериниң улуг оюн көргүзүү болган.

АЖЫЛ-ИШЧИ ЧЕДИИШКИННЕРНИ — ОКТЯБРЬНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинин бүгү ажыл-ишчилеринге көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика Наадымының киржикчилеринин

КЫЙГЫРЫЫ

Партияның XXIII съездизинин болгаш СЭКП Төп Комитединиң Пленумларының шиитпирлеринге соруи кирген Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган бүдүрүлге онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, эки көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планы 128 хуу, эттии— 141, дүктүү—125 хуу күүсеттинген.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери эки көргүзүглерни чедип алган. Олар мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, малдың баш санын өстүрер болгаш малдың чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле чартык чыл онаалгаларын дыка ажыр күүсетиеш, СЭКП өбкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин болгаш облпрофчөвүлелдин шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күүрүнеге садар база малдың баш санын өстүрер талазы-биле Таңды, Чөөн-Хемчик, Өвүр болгаш Тожу районнарның малчыннары эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Чартык чылда бүгү онаалгаларын ажыр күүсеткен фермалар, бригадалар болгаш мурнакчыларның саны көвүдээн. «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Куулар Дажы-Серен бирги чартык чылда төрүүп чүс хойга онааштыр 119 хураганны менди эп, доруктуруп өстүрген. «Межегей» совхозтуң саанчызы Мария Сабельникова саар инек бүрүзүнден ийи муң чыгам килограмм сүттү саап алган. Шак ындыг чижектерни хөй-биле көргүзүп болур.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының тараа шөлдеринде тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүдү өзүп үнген.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чедиишкиниг чорудуп болурунуң бүгү курлавырлары болгаш аргалары республикада бар дээрзин колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының чедип алган чедиишкиннери херечилеп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда малдың баш саны ооңум өзүп, ооң продуктулуу куду болуп турар.

Бо бүгү четпестерни демдеглевишаан, республика Наадымының киржикчилери бистер СЭКП-ниң XXIII съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге улам идепкейлиг киржип, бешки чылдың ийиги чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Октябрь мурнунун социалистиг чарыжын улам калбартып, Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейинге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин талазы-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражырынче Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырып тур бис.

Эштер!

— Тараа культураларының чайгы ажаалдазын хынамчалыг чорудуп, ажаап алыышкынның бүгү техниказын ажаап алыышкын бетинде бүрүн белеткээш, ниитиниң малын тодуг болгаш чылыг ыыштаглаашкын-биле хандырар дээш мал чеминиң белетиелинге шалыпчы өзү-биле ажылдаалынаа. Дүжүттү өй-шаанда болгаш чидириг чонка ажаап ап, Саян артының 80000 тоннадан эвээш эвес тараазын Төрээн чуртка берээл;

— малдың семиртилгезинге бедик немелде деңзини чедип ап, хойнуң күскү кыргылдазын үлегерлиг чорудун, мал кажааларын кышна чогуур ей-шаанда белеткеп, ыраккы одарларның малчыннарына амыдыралдың бүгү-ле таарымчалыг байдалдарын тургузаал;

— бистиң мурнакчы саанчыларывыстың бо хүннерде ажылдап турары дег ажылдаалыңар. Дүн-хүн иштинде инек бүрүзүнден пуд-пуд сүт саалдазы дээш демисежиил!

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажылдакчыларының чаңчыл болган Наадымынга чыглып келгеш, ооң киржикчилери бистер социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгезин, улустар аразынга тайбыңны хандырып турар мерген угаанныг даштыкы болгаш иштики политиказы дээш бистиң партиявыстың Төп Комитединге болгаш Совет чазаавыска чүректиң ханызындан өөруп четтиргениивисти илергейлеп тур бис. Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган бүгү социалистиг хүлээлгелеривистиң күүселдези болгаш ажыр күүселдези Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаар, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселдиң хөрээнге бистиң улуг үлүг-хуувус болур деп санап турар бис.

НААДЫМНЫҢ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ.

НААДЫМГА ЙӨРӨӨЛ

Наадымга моорлап келген
Көдээ чонум амыр, амыр!
Найыр-байыр сөңү кылдыр
Баштак ырны тудуп тур мен:
Сооттунган аттарыңар
Чоруу, маңы узак болзун!
Содагланган начыннарга
Содак, судак сыңмас болзун!
Маадырларга, тергиннерге
Мактал, шаңнал элбек болзун!

Базым бүрү барган черге
Баштан, хөглөл утпуп турзун!
Делгелгениң, көрүлдениң
Шимелдези каас болзун!
Театрга, сценага
Цирк, концерт солун болзун!
Дойнуң-чемниң дээжизин
Нарыыдавайн чоогланар,
Долдур кутпан кундаганы
Найырал дээш көдүрүңер!

Виктор САГАН-ООЛ.

ЮБИЛЕЙНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЭЭ

Кызыл туктуг

Улуг-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткан. СЭКП райкомунуң бюрозу биле райкүүскомнуң каттышкан хуралынга көдээ ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелериниң бирги чартык чылда түннелдерин чугаалажып көргеш.

Күрүнеге эт садарының планын 104,3, сүттү — 127,2, дүктү—134 хуу күүсетпишаан, малдың баш санын өстүрериниң панын: мыйыстыг бода малды 107,9 хуу, шээр малды 125 хуу күүседип, малдың чаш төлүн алыр планын ажыр күүсеткен «Найырал» совхозту (директору эш Е. Троцев, партком секретары эш Ө. Кара-Донган, профком даргазы эш Т. Суртук, ВЛКСМ комитединиң секретары эш М. Оюн) социалистиг чарыштың бирги чартык чылда тиилекчизи деп санааш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң колхозтар, совхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун 1-ги квартарда чаалап алганын хевээр артырган. Жданов атты «Х Улуг хурал» колхозтарны, «УТКА 25 чылы» совхозту бирги чартык чылда база эки ажылдаан деп демдеглээн.

Районнуң колхозтар болгаш совхозтарының сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың күүсеттинип турарының бирги чартык чылда түннелин база чугаалажып көргеш, чартык чылда бир саар инекке онааштыр 991 литр сүттү саап алган Үрбүн сүт-бараан фермазын («Найырал» совхоз) тиилекчи деп санааш, фермалар аразында шилчип чоруур Кызыл тукту тыпсыр деп шиитпирлээн.

Күжениишкиниг ажыл

ТЕВЕ-ХАЯ. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда мал өстүрүп, азыраар «Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери хоолулуг мал чеминиң курлавырын белеткээр дээш 5 звенолуг 82 кижи июль 13-те кирген.

Звеноларда тракторнуң 6 агрегаты, аътты 7 сиген кезер машиналары ажылдап турар. 287 га черниң сигенин кескен болгаш 67 тонна 9 сараатты тургускан. Сигенчилерниң ортузундан Куулар Доржу, Монгуш Бавуу, Ондар Николай олар хүн бүрүнүң нормазын ажыр күүседип, мурнакчыларга саналып турарлар.

Совхозтуң дирекция чери, партком болгаш ажылчын комитеди звенолар аразында социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, ооң түннелин он хонгаш-ла үндүрүп турарын шиитпирлээн. Партком түс звеноларда агитаторларны быжыглаан. СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин 7 кезек черге таныштырган. Звеноларда агитхуулустарны 5 улаа үндүрген.

Совхозтуң сигенчилери планда көрүнген мал чеминиң курлавырын ажыр күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап турарлар.

Мурнуку одуругда

Улуг-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйлары мал чеми белеткээр кампанияже калбаа-биле кирген. Эрткен хүннериң түннелин ап көөрге, сиген кезилдезинин мурнуку одуруунда Жданов атты колхоз чоруп турар.

Артельдиң сигенчилери 3 бригададан тургустунган. Бо хүннерге чедир олар сиген белеткээриниң ниити планының 23 хуузун күүседип апкан, а районнуң өске ажыл-агыйларында сиген белеткели 3—8 хуудан ашпайн турар. Мал чеми белеткекчилериниң ажылында бир эки тала болза, кезилде-биле бөлүүшкүнүн аразын узамдыктырбайн турары болур. Өске ажыл-агыйлар сигени кестинген шөлдүн 40—50 хуузунун сигенин бөлүп ап турда, бо артельдиң сигенчилери кестинген сигеннин 70 ажыг хуузун хөпөөннеп, сараатта ап турар.

Кол күштү угландырган

Таңдының «Элегес» совхозунуң сигенчилери районнуң өске ажыл-агыйларындан шудургу ажылдап турар. Совхозта 12 трактор агрегаттыг 3 бригада 250 га черниң сигенин кезип, 200 тоннаны сараатта салган.

Совхозтуң көдээ ажыл-агыйының ишчилери юбилейлиг чылдың баштайгы чартыында күрүнеге эт, сүт, дүк садарының планын ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алган.

Ол тукка чалгынаанган совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары үшкү квартарда Кызыл тукту салбас дээш улам күжениишкиниг ажылдап, малдан алыр продукцияның бүдүрүлгезин көвүдедириниң үндезини — малдың одар-белчирин шын таарыштырып, малдың чем-суурунун белеткелинче кол күштү угландырып турар.

Организастыг кирген

«Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артелиниң Хертек Семис-оолга удуртканы сигенчилер бригадазы ниитиниң малынга четчир чем-суурну белеткээр ажылче организастыг кирген.

Бригаданың кежигүннери 150 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг. Ону дүжүт ажаап алыышкынынга капсырлаштырбайн, дүрген күүседир дээш, 28 кижи 2 трактор агрегаттыг, 20 хол кадыырлыг шалыпкын ажылдап турар.

6,3 тонна сигенни хол-биле кескеш, долгап кургаткан. Ооң адгыда 5 тоннаны база сараатталаан. Кестинген 40 га черниң сигенин кургаары билек, удур бөлгеш, сараатта эгелээн. Колхозтуң хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери 100 га кукурузаның одуруглар аразының сайзырадылгазын культивация-биле чоруткан. 10 га картофельдин бөгүн аштаан, хөөп хоюглаан.

Хол-биле сиген кезип турар Донгак Дадар-оол, Саая Байыр хүнде 0,30 ганы кезер тургаш, 0,45 ганы кезип, бүдүн чартык норманы күүседип турарлар.

Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында сиген кезилдези база-ла эки темпилиг эгелээн. Ам сигенчилер 130 ганы кескеш, 15 тоннаны долгап аскан.

Бай-Тайга район.

Комбайннар септелгези

(1967 чылдың 20-де медээ, хуу-биле)

Улуг-Хем район	75,4
Чөөн-Хемчик	65,7
Таңды	61,4
Барыын-Хемчик	59,6
Каа-Хем	53,9
Өвүр	50,0
Тес-Хем	42,1
Бии-Хем	34,4
Бай-Тайга	33,3
Эрзин	33,3
Кызыл хоорай Совети	32,7
Республиканда ниитизи-биле	**56,9**
Эрткен чылдың бо үеде турганы	53,4

Хүлээлгелер күүселдези

СӨГЛЭЭН СӨС, ХАЙНЫЫШКЫННЫГ АЖЫЛ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг юбилейи хүн келген тудум чоокшулап олурар. Тожу районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей ол төөгүлүг хүнге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартып, хайныышкынныг ажылдап турар.

Районнуң ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыл-херек-биле быжыглап, сөглээн сөске ээ болуп турарын чартык чылдың түннелдери херечилеп турар. Районнуң экономиказының кол адыры мал ажылы. Малдың ажаалда, хайгааралынга чамдык экижилгени чедип алганының түннелинде колхозтар мал продукциязын бүдүрерин көвүдедир болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип алган. Эрткен чыл-биле деннээрге сүт бүдүрерин 35,1 хуу, эътти 80,3 хуу көвүдеткен. Районнуң колхозтары чартык чылда күрүнеге мал продукциязын садарын: эътти 231 хуу, сүттү 113,2 хуу, дүктү 215 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге районнуң колхозтары 64 тонна эътти, 74 тонна сүттү хойну саткан.

Мал продукциязын бүдүрер база күрүнеге садарының талазыбиле дээре түннелди «Совет Тыва» колхоз (даргазы эш Оюн, партком секретары эш Чигжит) чедип алган. Ол ажыл-агый сүт садарын 118,2 хуу, эътти 183,8 хуу, дүктү 250 хуу күүсеткеш, чаржып турар кожазы «Май 1» колхозту ашкан. колхозтар аразында шилчиир Кызыл тукту чаалап алган. Колхозтарның сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка бирги черни база-ла олла колхозтуң төп сүт-бараан фермазы алган.

Мал ажылында чедип алган чедиишкиннер болза ниитиниң малының баш санын, продукциязын көвүдедир дээш алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар мурнакчы малчыннарның ачыхавыязында чедип алдыганын демдеглээр херек. Районда мурнакчылар хой. Оларның санынга 100 төрүүр хойга онааштыр 93—93 хураганнарны камгалап алган «Совет Тыва» колхозтуң хойжузу эш Кол Лопсан-Доржу, «Май 1» колхозтуң хойжузу эш Чоолу Хүрбештейни, ивижилерден «Совет Тыва» колхозта 100 төрүүр мындыдан 97 анайны камгалап алган Елизавета Кенден, 93 анайны алган эш Бараан Кувановны, «Май 1» колхозта Ак Кузенекти болгаш еске-даа мурнакчыларны адап болур. Районнуң колхозтары ортумаа-биле 100 төрүүр ивиге онааштыр 91 анайны камгалап алган. Саанчылардан «Совет Тыва» колхозтуң саанчылары Кол Ажынмаа, Кол Маяа, Бараан Куку, «Май 1» колхозта Ак Бичен олар эки көргүзүглерлиг болганнар.

Ниитиниң малына быжыг чемсуурну тургузарының айтырыы эң чугула айтырыгларның бирээзи. Ону күүседирде бистиң районнуң байдалынга мал чеминиң культураларын калбартыры чугула. Чер ажылы Тожу районнуң колхозтарында сөөлгү чылларда дүрген хөгжүп турар. Бо чылын районнуң колхозтары часкы тарылганы чогуур хуусаазында организастыг чорудуп, тараа болгаш мал чеминиң культураларының планнарын ажыг күүсеткеннер.

Чартык чылда районнуң үзеттпур бүдүрүлге черлеринден, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу (директору эш Цупинин) кышкы үеде ыяш белеткээриниң планын чедиишкинниг күүсеткен болгаш май, июнь айларда 27,7 мун кубометр ыяшты Кызылга салдадып чедирген. Бодунуң мурнунда салдынган планныг сорулгаларын күүседир талазы-биле Тожунуң ыяш ажыл-агый чери (директору эш Новиков) эки түннелдерлиг болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар.

Өлүк белеткээриниң талазы-биле бистиң район республиканың кол черин эзелеп турар. Бо чылын район күрүнеге 224 мун рубльдиг өлүүн белеткээр деп бедик хүлээлгени алган. Чартык чылда районнуң аныыр ажыл-агый черлери, ылангыя Тоора-Хемниң өлүк тывыш чери (директору эш К. К. Лобанов) өлүк белеткээриниң планын 178,7 хуу, тоорук белеткээриниң планын 213 хуу күүсеткен.

Чартык чылда чоннуң культурлуг амыдыралын экижидеринге хамаарышкан чамдык чүүлда ажылдар районда кылдынган. Чижээ, бойдус, чүрүмал талазы-биле бистиң республикада кайгамчык чараш чер Азас хөлде «Совет Тыва» колхозтуң тудугжулары республика ужур-дузалыг хары угда бежен кижи дыштаныр туристер баазазын тудуп, ажыглалда киирген. Район төвү Тоора-Хемде хеп чуур черлиг чаа чунар бажынның тудуу доостур деп турар. Ырбанда чаа школаның болгаш Ийде кадыкшылга школазының чаа общежитиезинин тудуглары чоокку үеде доостур.

Юбилейлиг чылдың бирги чартыында чедип алдынган чедиишкиннер-биле кады районнуң ажыл-агыйының чамдык бүдүрүлгелери алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турар. Районнуң амыдырал хандырылга комбинады (директору эш К. Т. Шыырыпчык) бүгү планнарын үскен. Комбинат сан-хөө талазы-биле берге байдалда туруп турар, продукциянын бот-үнези кончуг улуг. Комбинат чоннуң амыдырал хандырылгага негелдезин багай хандырып турар. Ол ышкаш коммунал ажыл-агый чери капитал тудугларның болгаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле көрдүнген планнарны күүсетпээн.

Амгы үеде районнуң партия, совет органнары, көдээ ажыл-агый болгаш үлетүүр бүдүрүлге коллективтери чартык чылдың көргүзүглеринден чогуур түннелдерни үндүргеш, боттарының ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлелдиг ёзубиле көрүп, чылдың ийиги чартыында салдынган сорулгаларны күүседири-биле тодаргай хемчегларни салып алган ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тожунуң овур-хевири таныттынмазы-биле чаартынган. Тожунуң ажылчы чоннары, Совет эрге-чагырганың ачызында чедип алган экономика болгаш культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезинин улуг-улуг чедиишкиннеринге чоргаарланмышаан. Октябрь революциязының 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле боттарына алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүселин шыдаар дээрзинге боттарының быжыг бүзүрелин илередип турарлар.

Н. БОЙДУ.
СЭКП-ниң Тожу райкомунуң бирги секретары.

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Ооржак Дажы-Намчал республиканың малчыннарының Наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан.

Юбилейлиг чылда алган хүлээлгезин ам күүседипкен, чүс баш төрүүр хойга онааштыр 110 хураганны өстүрүп албышаан, дүк кыргылдазынга база бедик көргүзүглүг болган. Коммунист кадарчының бригадирлээн хойжу бригадазының малчыннары малдың чаш төлүн камгалап, дүк алыр талазы-биле мурнунда салдынган сорулгаларының чартык чыл планын чедиишкинниг боттандырган.

Эш Дажы-Намчалдың хойжу бригадазының кадарчылары Манчүректе чайлаглаан, деңгилде эки, мал онча-менди чайлаглап турар. Дуржулгалыг хойжу аныяк кадарчыларга арга-сүмезин берип, шагның кайы-даа үезинде малды ажаап тежээринге оларны өөредип келген.

ЧУРУКТА: Ооржак ДАЖЫ-НАМЧАЛ (оң талазында) кадат үезинде аныяк кадарчыга сүме кадып олурары.

Сөзү болгаш чуруу **О. Маспый-оолдуу.**

Чечек чалгаан одарларга

Июльдуң ортаа үези. «Дээр хиндиннде хир чон» дижири ышкаш, шынап-ла магалыг каак хүн чүве. Хөвү-Аксының амыдырал-хандырылга комбинадының быжыкчы-дааранычы мастерлери машинага олурупкаш, малчыннарның дааразар хепке чагыгларын хүлээп алыры-биле «Элегес» совхозтуң Оңгажа салбырының малчыннары чайлаглап турары серии тайгаларже хап чорупкан.

Орук кадыр берге-даа бол, эрээн шокар чечектерлиг делгемнерни кежилдир, деспектерни одуруглай хап-ла олур бис. Бош-Дагның ужунда чажыпкан ак аржы дег кодан хой чатты берген, чемгир могаан ыт-сигенни ооңум, чоргаар одарлап чорлар.

Хойнуң кадарчызы бисти көрүп кааш, далаштыы сүргей шаап чедип келди.

— Мал сүрүг чаагай тур бе?— деп, мендилешкеним соонда.

— Бо чайын ыт-сиген үнүжү эки-дир. Хойлар дыка эки деңгип эгелээн — деп, хойжу Кыргыс Шожаң-оол хөөрей-дир. — Хойлар кыргаан соонда аажок семирикир чүве болбас ийикпе — дээш чанывыска турган бир хойну сегирип алгаш, ооң колдуктарын, өөзн ажып, шинчигилеп көргеш, уламчылады:

— Хайгаарап турбас болза, хойлар куртуй бээр боор чүве, ам көңгүс арыг-дыр.

— Дүктүң дүжүдү кайы хире болду, Кыргыс Содуняевич? — деп оон сонуургадывыс.

—Ортумаа-биле бир баштан 3,3 кг дүктү алган бис, планывыс— 2,5 кг турган чүве.

— Коданыңарга чеже баш хой бар ирги?

— Улуг хойлар 721, бо чылдагы хураганнар — 800 баш чүве.

— Хураган алырының планы күүсеттинген бе?

— Бистиң совхозтуң планында чүс хойга онааштыр 90 хураган алыр кылдыр көрген турган. Бистиң бо коданга төрүүр 680 хойдан 800 хураганны камгалап алган бис, хорамча чок болган.

Хойжу Шожан-оол малын суггарып алыры-биле Тараа-тарыыр чавызаажынче чоорту өткарып бадыпты.

Кыргыс Шожаң-оол дузалаачы хойжу, а улуг хойжу Оюн-Орам болду.

Малчыннарның аалдарынга хап чедип, хеп даарадып алыр чагыгларын амыдырал-хандырылга комбинадының төлээлекчилери алгылап алган соонда, малчыннарның ажылынга чедиишкиннерлиг болурун күүзээш, Хөвү-Аскынче хап чаныпкан бис.

О. КОРОДА.

Советтер чарыжының түннели

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга уткуштур көдээ Советтерниң социалистиг чарыжының бирги чартык чылда түннелдерин Чөөн-Хемчик райкүүскому чугаалажып көрген. Районнуң көдээ Советтери республикада көдээ Советтерниң социалистиг чарыжынга киржип, боттарының организас-массалыг ажылын эки деңнелге тургускан. Ажыл-агый, культура тургузуушкунга оларның ролю бедээн. Советтер ажылчы чонну оларның алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче углап келгениннен эки чедиишкиннер чедип алдынган. Район чартык чылда күрүнеге сүт садар планын 121,9, эътти — 134,7 болгаш дүктүн — 132,4 хуу күүсеткен.

Көдээ Советтер сессияларны чогуур хуусааларда чыылдырып эрттиргилээн. Советтерниң мурнунда туруп турар сорулгаларны шиитпирлээринге депутаттарның, доктаамал комиссияларның идепкейи бедээн. Ынчалза-даа Хөндергей, Чыргакы көдээ Советтер социалистиг чарыштың түннелдерин өй-шаанда үндүрбейн, ону кошкак организастап келген.

1967 чылдың бирги чартыында көдээ Советтерниң социалистиг чарыжының түннелинде районга бирги черни Хайыракан көдээ Совет (даргазы эш Өнер), ийиги черни Алдан-Маадыр көдээ Совет (даргазы эш Часыт-оол), үшкү черни Шеми көдээ Совет (даргазы эш Сечикпаа) алган. Ам үеде районнуң көдээ Советтери чедиишкиннерни быжыглап, четпестерни дарый узуткаар сорулганы салып турар.

Ш. БАРЫНДАЙ.

Шекпээржилер бо хүннерде

Юбилейлиг чылда алдынган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турарының дугайында айтырыгны чоокта чаа болуп эрткен хуралында «Шекпээр» совхозтуң коммунистери чугаалажып көрген.

Совхозтуң малчыннары, тускай эртемниглери, партия болгаш совет ажылдакчылар көдээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүрерин көвүдедири дээш алдарлыг чылдың бирги чартыында алган хүлээлгезин күүседирибиле шудургу демисежип келгенин илеткелчи болгаш санал берген коммунистер демдеглээн.

Совхозтуң Биче-Тей салбыры (эргелекчизи эш М. Мынчаа, партия организациязының секретары эш С. Даржаа) көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чартык чыл планын эки күүсеткеннер. Ол салбырның Ооржак Шагдырга удуртқан № 1 хойжу бригадазы 100 хойга онааштыр 93 хураганны камгалап алган, а Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи чартык чыл планын 109 хууга күүсеткен.

Беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында совхоз көдээ ажылагый продукциязын күрүнеге садарын: эътти 119, сүттү 117, дүктү 116 хуу кылдыр күүсеткен. Бо үеэрге эрткен чылдан элээн бедик көргүзүглер болуп турар.

Саанчылар Тамара Монгуш, Ооржак Бычылдай, Карат Саар олар инек бүрүзүнден алды айларның дургузунда 960-дан 1160 кг чедир сүттү сагганнар. Хойжулар О. Ангыр-оол, М. Чимит-Доржу, К. Начын, О. Бойду, О. Шыдыраа, О. Очур олар чүс хойга онааштыр 98—102 хураганны камгалап, хой бүрүзүнден 1,8—2,5 килограмм дүктү тус-тузунда кыргып алганнар.

Социалистиг хүлээлгелер күүседириниң талазы-биле совхозтуң Аянгаты салбыры өске салбырлардан чыдып каап турар. Салбыр чүс хойга онааштыр чүгле 71 хураганны камгалап алган. Сүт саалдазы мурнуку чылдардан кудулаан. Моон кол чылдагааны салбыр эргелекчизи Х. Мөнгениң болгаш ында партия эге организациязының секретары эш Семис-оолдуң удуртукчу ролюн кошкатканында, чон-биле кижизидилге ажылын суларатканында деп санал берген эш К. Начын шүгүмчүлээн. Секретарь эш Семис-оолдуң сөөлгү үеде арагалаар, мораль талазы-биле будалып турарын, ажыл-шагы үзерин салбыр эргелекчизи Х. Мөнге база шын шүгүмчүлээн. Мындыг чоруктуң үржуундан салбырда арагалаар, чурум үрээр чоруктар сөөлгү үеде болгулап эгелээн.

Совхозтуң Дөн-Терезин салбырында (эргелекчизи эш С. Сюрюн) малдың учет-отчедун шын эвес тургузуп турарын, ында чамдык малчыннарның шалың акшазын чогуур үезинде чедирип, холга тудуспайн ара будан, чылдагаан чок черге акша тыртып турарын ыраккы Акта сарлык саанчызы эш О. Седип шүгүмчүлээн. Ол салбырның зоотехниги О. Папын малчыннар-биле шоолуг харылзаалыг эвес, малчыннарның отчедун орта тургуспайн келгениниң түннелинде малчыннардан хөй мал тудап турар. Чижээ, өшкү кадарчылары Сарыглар Болат, Ооржак Лаа 60—70 өшкүлерни тудаткан, а хойжу Кара-оолдан 40 ажыг хой чок болуп турар.

Социалистиг хүлээлгелер ниитизибиле күүсеттинин турза-даа, кижилер-биле политмассалыг ажыл ам-даа ыракта четпес. Мурнакчы дуржулганы нептередип, мурнакчыларны шаңнап, мактаар хемчеглер боттанмайн турар. Бо талазы-биле ажылчын комитеди дыка четпес ажылдап турар. Социалистиг чарышты организастап турары ам-даа эренгей. Шиитпирни үндүргеш, ону күүсетпейн баар таварылга бар болуп артпышаан. Хой кыргылдазы эгелээни-биле кыргыкчылар ортузунга социалистиг чарышты 5 хонгаш үндүрүп, мурнакчыларга шаңнал-макталды тыпсыр деп шиитпирлээш, ону чаңгыс-даа удаа чорутпаан.

Кижилер-биле агитас-массалыг ажылдың кошкаанындан арагалаар, корум-чурум үрээр чоруктар чамдык коммунистерде база барын санал берген эштер шүгүмчүлээн. Коммунистер Бадан-оол, О. Анай-оол, Тас-оол арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп турганнар.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда ам кол сорулга ниитиниң малына четчир санныг сигенни белеткээри, келир дүжүтке бүгү техниканы белеткээри болур. Ындыг турбуже совхоз ам-даа сиген кезилдезинче кирбээн, 8 комбайн ам-даа сеп-теттинмээн.

Коммунистер социалистиг хүлээлгелериниң совхозта күүсеттинин турарында чедер, четпес ажылдарны шыңгыызы-биле илередип, моон сонгаргы сорулгаларны тодаргай айыткаш, СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга хүлээп алганы Тезистериниң дугайын база чугаалашкан.

Шекпээржилер төөгүлүг чылдың байырлалынга чедир чыл планын күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 15 тонна сүттү, 27 тонна эътти дужаарын шиитпирлээн. Ам ийиги чартык чылда шекпээржилер кол сорулгазын шиитпирлеттинмээн айтырыгларже углап, боттарының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези дээш улам күжениишкинниг ажылдаар.

Х. МОНГУШ.

МУРНУКУ ОДУРУГДА—КОММУНИСТЕР

Хууда харысалга, ажыл, херек дээш колхоз бүдүрүлгезин экономика талазы-биле бүгү талалыг хөгжүдериниң хөрээнге колхоз тургустунарындан эгелээш ажыл-ишчи үлегерин колхозчуларга көргүзүп келген коммунистер Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда дыка хөй. Колхозтуң кол-кол бригада, фермаларын коммунистер удуртуп турар. № 1 хойжу бригаданы коммунист И. Данзурун ам 6 чыл удуртуп турар. Бо бригада алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн баар ындыг таварылга турбаан. 1967 чылдың бирги чартыында күрүнеге дүк садар планын ыракта ажыр күүседип, 100 хойдан-на 76 хураганны камгалап алган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. Сувандии төрүүр 100 хойга онааштыр 101, И. Данзурун — 99, И. Чамзын — 92 хураганнарны тус-тузунда камгалап алганнар.

Бир хойдан-на 3,2 кг дүк кыргып алдынган. Бригадада коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты 12 кижи чедип алган. Хараал-Тей СБФ-ниң коллективи коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп бедик атты ам 6 чыл дургузунда эдилеп, районда мурнакчы, эп-найыралдыг, арыг-шевер, ажыл-ишчи фермага санадып, фермалар аразында шилчиир чоруур кызыл тукту быжыы-биле тудуп келген. Чартык чылда сүт садар болгаш бүдүрер планын ажыр күүсеткен, 57 тонна сүт садар планын 60524 кг кылдыр күүсеткен. Мурнакчы саанчы коммунист Б. Чедей эрткен чылдың бирги чартыында бир инекке онааштыр 500 кг сүт саап алган болза, бо чартык чылда 700 ажыг кг сүттү саап алган. Ол ышкаш А. Хавак, Н. Мапырык, О. Ким, С. Дыртый олар эрткен чылгы деннелинден 70—200 кг сүттү ажыр саап алганнар.

Ферманы коммунист М. Ензак 7 чыл доктаамал удуртуп, колхозтуң инек мал ажылын билдилиг удуртуп турар. Кадарчылардан коммунистер В. Самдан, С. Чикей олар инектерин семис, күштуг кылдыр кадарып, кыштаглаашкынга эки белеткелдиг ажылдан келгеннер. Олар төрүүр 100 инектерден 75-тен өрү бызааларны камгалап алганнар. Ол ышкаш № 2 хойжу бригаданы коммунист эш М. Базыр-оол удуртуп турар. Бо бригада чартык чылдың планын база, эки күүсеткен. Бригадада хойжулар С. Бөмбүрек, К. Чурум 100 хойдан-на 90—95 хураганнарны камгалап алганнар.

Колхоз бо чылын 1876 тонна бөдүүн чемни, 2250 тонна силосту белеткээр планныг. Баштайгы удаада Агар ховузунда коммунист О. Маны-Хаяга удуртқан трактор-хову бригадазы сиген кезилдезин эгелээн. Ында 18 комсомолчу аныяктар ажылдап турар. Колхозту тургузарындан эгелээш ажылдап келген тудугжу коммунист И. Шойдак, И. Бады; малчыннар В. Самдан, С. Чикей, Баткар Чооду ышкаш мурнакчыларның саны колхозта хүн бүрүде өөүп турар.

Ч. ДАЖЫВАА,
парторганизация секретары.

Аныяктар бригадазы

Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң Монгуш Дадар-оол бригадирлээн аныяктарының трактор-хову бригадазы часкы болгаш чайгы хову ажылдарынга социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Механизаторлар К. Семис-оол, О. Кеймер-оол, М. Дары-Сүрүн, М. Шуруун-оол олар ажыл нормазын үрдүлүү ажыр күүседип, механизаторлар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Совхозтуң дирекциязы, партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары трактор-хову бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түннелин үндүргеш, тиилекчи болган аныяктарның трактор-хову бригадазын радиоприемник, баян болгаш 250 рубльдиг спорт хереклеери-биле шаңнаан. Бригаданың механизаторлары чер аңдарылгазын үргүлчүлевишаан.

О. КУУЛАР.

СОЛУНГА ШАҢНАЛ

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чаршыы-биле Владимир областың ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезиниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаар талазы-биле үре-түннелдиг ажылы аажы база бирги номериниң үнген хүнүнден бээр 50 чыл болганы-биле хөлбаштыр ОБЛАСТЫН «ПРИЗЫВ» СОЛУНУН «ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЗЭ» орден-биле шаңнаан.

1967 ч. Июль 23.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Чарыштың негелделери күүселдеде

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн төлептиг уткууру-биле Таңды районунуң ажылчы чоннары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, ам оларны багай эвес күүседип турар.

Ховунуң ажыл-ишчилери часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чоруткан. Ам Таңдының делгем ховуларында чаагай дүжүт өзүп турар. Район бо чылын 103 мун ажыг га культураларны тараан, оон 82 мун газы — тараа культураларды.

Механизаторларывыс эрткен чылгызындан эвээш эвес дүжүттү алыр деп белеткенип турар. Ылангыя тараа ажаап алышкынынга белеткел — комбайннар септелгези шагда эгелээн. бо талазы-биле «Тиилелге» совхозта, «Коммунизмниң херели» колхозта эки. Мал чемнерин белеткээриниң талазы-биле «Элегес» совхоз, Дуржулга станциязы мурнуку одуругда.

Бистиң кайгамчыктыг саанчыларывыстын, кадарчыларывыстын, бызаа, хаван ажаакчыларывыстын карак кызыл ажылының түннелинде район күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 140,9 хуу күүсеткен, ол үеэрге эрткен чылдың бо-ла үезинге деннээрге 420 тонна сүттү хойну сатканы ол. Эт садарының планы 161,6 хуу, дүктүн—140 хуу күүсеттинген.

Боттарынга алган хүлээлгелерин күүседириниң талазы-биле чартык чылда эки түннелдерни «Межегей», «Элегес» совхозтар, Дуржулга станциязының экспериментальдыг ажыл-агыйы болгаш «Революцияның чалбыыжы» колхоз чедип ап турарлар.

Мурнакчы Кара-Булун сүт-бараан фермазы чартык чылда саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1415 кг сүттү сагган, ынчангаш республикага бирги черни ол эзлээн. Районга чартык чылда инек бүрүзүнден ортумаа-биле 899,7 кг сүттү сагган, төрүүр 100 хой бүрүзүнден 85 хураган алдынган. «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Куулар Дажы-Серен төрүүр 100 хойдан 124 хураганны. «Коммунизмниң херели» колхозта Монгуш Дөстек 115. «Элегес» совхозтуң хойжузу Оюн Орамбал — 111 хураганнарны камгалап алганнар. Мурнакчы бызаа ажаакчылары Монгуш Чечекмаа. Клавдия Бунина. Санчат Шагаачы оларны база айтыр херек. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Александр Есиков хаван ажаакчыларының аразында эрткен чартык чылда тиилекчи болган.

Көдээ ажыл-ишчилерни социалистиг чарыштарын шын организастаар, оларның түннелдерин өй-шаанда үндүрер, малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылдарны күштелдирер талазы-биле дуржулга станциязында партия комитеди (секретары С. Петенев), «Межегей» совхозта партия организациязы (секретары З. Полунина), ол-ла совхозтуң ажылчын комитеди (даргазы эш В. Дардаш) эки ажылдарны чорудуп турарлар.

Бо ажыл-агыйларның ховуларында эки, таарымчалыг байдалдарны тургускан, столоваларнын аъш-чем хандырылгазы эки. «Коммунизмниң херели» колхозта (партком секретары Х. Аракчаа) коммунистернин күжүн таарыштыр тургузар, төлептиг кижилерни партияның хүрээленинге киирип алырының талазы-биле эки ажылдарны кылып турар. Мурнакчылар: хойжу Монгуш Алдай-оол, саанчы Көк-кыс, механизатор Оюн Багай-оол болгаш өскелерни-даа сөөлгү үеде партия кежигүнүнге ында киирип алган.

Колхозтуң баштаар чери, партия комитеди мурнакчыларны мактап шаңнаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Улуг байырлал чылында социалистиг чарыштың тиилекчилерин демдеглээри-биле тускай шаңналдарны тургускан. ону хөйге көзүлүүр делгээн. Бирги черни алган мурнакчы хойжуга өзер, чүгенниг аътты бээр, ийиги черни алган малчынга — бирги шаңналдың өртөөнин 80 хуузун бээр. Бирги черни алган механизаторга «ИЖ» марканың мотоциклди тыпсыр. Ийиги черни алган механизаторга—бирги шаңналдың өртөөнин 70 хуузун бээр.

Эң эки саанчыга тыва чаа хепти бээр, а мурнакчы инек кадарчызынга болгаш бызаа ажаакчызынга ол бирги шаңналдың өртөөнин 80 хуузун бээр. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары социалистиг чарыштың тиилекчилери 55 кижини ажыл-агыйларның акша-хөрөнгизи-биле Кызыл — Абакан—Москва—Ленинград дээр «Найырал» демир-орук-биле туристедип чорударлар.

Үстүнде көргүскен чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир бисте четпестерниң ам-даа барын айтыры чугула. Партия, профсоюзтар, комсомол организациялары ырак черлерде турар малчыннарның ортузунга лекция, беседаларны четпес чорудуп турар. Кино, концерт көргүзүглери кончуг эвээш. «Коммунизмниң херели» колхозтуң Улуг-Хем унунда чурттап турар. «Тиилелге» совхозтуң Кара-Хаакта, «Элегес» совхозтуң Онгачада малчыннары боттарының чагыдып алган солун, сеткүүлдерни чогуур өй-шаанда албайн турарлар. Ылангыя хойжуларга кино көргүзүү кончуг эвээш.

Дуржулга станциязы, «Элегес», «Межегей», «Тиилелге» совхозтар малчыннарның амыдырал байдалын экижидер, оларның культурлуг деннелин улам бедидер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң сөөлүнде улуг ажылдарны кылган. Чижээлээрге, «Тиилелге» совхозта Шамбалыгның болгаш төп салбырның хойжуларының бажыннарынче электри чырыткызын киирген, бо чылын бүгү малчыннарны газтыг плиталар-биле хандырган. Кыштагларда чунар бажыннарны туткулаан. Ынчалзажок, районда дыка хөй малчыннар өглерде чурттавышаан турарын айтыр херек. Чамдык кыштагларда бажыннарның шынары куду, соок болуп-даа турар.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары мал чеми белеткээринче шуптузу кирген болза-даа, оон темпизи, организасташкынынын деннели ам-даа куду. Сиген кезилдези «Межегей», «Россия» совхозтарда, «Коммунизмниң херели» колхозта оожум чоруп турар.

Комбайннар септээринде четпестер база хөй. Июль 20-ге чедир септээр комбайннарның чүгле 61,4 хуузу септеттинген. Бо чорукче ажыл-агый удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары кичээнгейни күштелдирер ужурлуг. Бо ажыл ылангыя «Россия», «Элегес» совхозтарда, дуржулга станциязында оожум.

Үстүнде айытыгган четпестерни чайладып, тараа ажаан алышкынынга белеткелди чогуур өйүнде доосхан турар херек. Партия, Совет, профсоюзтар организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары сиген кезилдезинче кичээнгейни дыыдып, бо чылын малга четчир санныг чем суурну белеткеп аар дээш бүгү хемчеглерни алыр. Кышка белеткелди амдан эгелеп чорудар, малдың кажаахорааазын, малчыннарның чурттаар бажыннарының септелгезин өйүнде доозар.

Чон ортузунга полит-массалыг ажылдарны улам күштелдирип турган коллектив, кижи бүрүзүнүң боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүсеткен турарын партия, профсоюзтар, комсомол организациялары чедип алыр ужурлуг.

Таңдыжыларның алган бедиткен социалистиг хүлээлгелери: 35 мун тонна тарааны, 6080 тонна сүттү, 2740 тонна эътти, 260 тонна дүктү күрүнеге садарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнун хүнүнге чедир күүсеткен турар дээш районнуң ажыл-ишчилери бүгү күжүн салып ажылдап турарлар. Мынчангаш алдынган хүлээлгелер ам күүселдеде.

С. ХИРЛИГ-ООЛ,
СЭКП Таңды райкомунуң секретары.

Бөгүн—садыг ажылдакчызының хүнү

САДЫП АЛЫКЧЫ ЧЕТТИРДИМ ДЭЭР

Чүүл-бүрү бараанларының шынарын билип ап, кичээнгейлиг миллион-миллион садыгжылардан дуза дилевишаан, совет кижилер чурттуң 654 муң магазиннериниң эжиктерин хүнүң-не ажыдып кирбишаан, бистиң садывыстың бөгүнгү байдалын үнелеп көрүп турар.

Бо улуг байырлал чылында чурт 50 чылдар дургузунда кылган ажылының түңнелдерин үндүрүп турар. Совет садыгның хөгжүлдезин түңнеп чугаалаары аная-ла садып алыкчы кижиге берге болгай, ынчангаш ону чугаалап бээрин, ССРЭ-ниң садыг министри Александр Иванович Струевтен СЭТА-ның корреспондентизи Т. Аккуратова садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының байырлалы болурунуң бүдүүзүнде дилээн.

— Садыгны чурттуң экономика болгаш чоннуң амыдыралының көрүнчүү джир болгай — деп министр чугаалаан. — Хазаныг Россияны ап көөр болза адачуртка турган болгаш даштыкы өске черден келгилээн чаржынчыг садыгжыларының садыг капиталынга үптеткен, кээргенчиг чораан.

Садыг—бодунуң хевирлерин кончуг оожум өскертир, бурунгудан бээр туруп келген ажыл-ишт болгай. Чижээ, бараанар садыглаарын организастаарының универмаг ышкаш хевирлери революция мурнундагы Москвага билдингир турган. «Мюр биле Мерилизи» (амгы төп универмагты), азы үстүү садыг делгиирин (амгы күрүне универмагын) сактып көрүңер. «Мюр», «Елисеев», «Эйнем» дээр садыг черлериниге бөдүүн кижилер баар чораан эвес. Чүгле Москваның-даа эвес, харын хаанныг бүгү Россияның ёзулуг садыг черлериниң нүүрү—Замоскворечьениң Сухарёвка, Хитров рынок, Лабазники дээр лаңгыылары чораан...

Совет садыг чартык үүс чыл дургузунда бистиң бүгү экономикавыс-биле кады хөгжүлдениң нарын оруун эрткен. Бистиң ниитилеливистиң бүгү экономика болгаш социал чаартылгалары садыг хөгжүлдезиниң хевирлериндин болгаш темпилериндин, ооң ажылдаар аргаларындан илереп келген. Садыг ажылдакчылары Совет күрүнениң догуннап эгелээн баштайгы хүннериндин тура-ла, тараа, аъш-чем айтырыгларындан эгелээш, ажылчын аңы биле тараачын чоннуң экономика эвилелин быжыглаарының айтырыгларынга чедир—эң нарын айтырыгларны шиитпирлеп келген.

Амгы садыг—улус ажыл-ажыйының күчүлүг адыры. Эрги Россияның лаңгыылары, бүүзелери болгаш арага-хымыс садар черлери амгы үениң эки дериттинген үүс-үүс муң магазиннери-биле, столоваялары болгаш рестораннары-биле солуттунган. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1928 чылдаазындан он бир катап көвүдөөн. Чамдык бараан хевирлериниң хереглели дыка улгаткан, а оларның чамдыктарын чоннуң хереглээри—он-он үүс-үүс катап безин көвүдөөн.

Ындыг болза-даа хамык ужур хереглелдиң сан талазы-биле эвес, харын шынар талазы-биле өскерилгениниде, ындыг болганда, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң өскенин хереглеп турар садыг ажылының байдалында болгай. Чижээ, 1924 чылда көдээ чоннуң садып алыр көл хереглел барааннары дус, керосин, оттуг-ыяш, хеп чуур саваң болгаш хөвең-саазын бүдүштүг пөстер турган. Бөгүн олар кодөөге садыглаар бүгү бараанларының беш хуузундан ашпастай берген. Ам колхозчулар болгаш совхоз ажылчыннары чуртта садыглап турар чадаг-тергелериниң, мопедтериниң, мотоциклериниң, мотороллерлериниң, даараныла машиналарының чартык кезиин, радиоприёмниктериниң болгаш радиолаларының үштүң бир кезиин садып ап турар.

Бистиң садывыстың культуразы дыка улгаткан. Чүгле садыгжы биле садып алыкчының аразында харылзаалары-даа эвес, харын магазиннериниң саны болгаш оларны таарыштыр тургусканыың бодамчалыы, садыг ажылнижин организастаары, бараанларың ассортиментизи, чонга бараан болурунуң шын, шалыпкыны база хамааржыр.

СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниде коммунистиг тургузуушкуннуң үезинде чонга бараан болур талазы-биле социализмниң берип турар артык арга-күштерин бүрүн ажылгаарын эргежок чугула деп демдеглээн. Негелде-хереглелдерни эртем өзугаар өөренип көөрүнге үндезиленгеш, садыг ажылынга болган ханы шынар өскерлиишкиннерин барымдаалаар дээн ол.

— Садыг ажылдакчылары боттарының байырлалын канчаар уткуп турары?

— Допчулап чугаалаар болза, дөмей, эң чугула сорулга болбушаан, ол-ла садыг шолдериниге бараан саарылгазын оранчок улгаттырар арганы ол берип турар.

Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга таварыштыр садып алыкчылар боттарынга боттары бараан болур 900 чаа магазиннер ажыттынар. Муң беш үүс чаа магазиннер бараанларны тус-тус аайы-биле болгаш ажык делгеп турган садып эгелээр, муң ажыг салбырлар баш бурунгаар чагылар хүлээп ап турар апаар. Бараанларны хереглекчилериниң бажыныарынга чедирип берип турары дыка калбарар.

— «Садыглап өөренир» деп ленинчи лозуң бөгүн кайы хире чогумчалыгы? Экономика реформазының сорулгаларын барымдаалаш, ону ам боттуг кандыг утка-шынар-биле холбап болуруп? Бистиң хүннеривисте садыг ажылдакчызы кандыг болган турар ужуралгуа?

— «Садыглап өөренир» деп ленинчи лозуң ам ниитиги садыгның шиитпирлеп турар айтырыгларындан оранчок хөй айтырыгларга хамаарышкан. Ол лозуң ылаңгыя чуртта ажыл-агый реформазын чорудуп турарынга холбаштыр үе-шагның байдалынга чогумчалыг болуп хевээр артпышаан. Садыглап билири дээрге, чүгле бараан садып билир херек дээни база эвес-ле болгай.

Ол болза хамыктың мурнунда рынокка чүү херегин билген турар, негелде-хереглелди бүдүрүгеге чедирип, эргежок чугула бараанларны бүдүрер кылдыр ону организастап билир, бараанны ооң манап турар садып алыкчызынга чедиргеш, ону аңаа эң таарымчалыг кылдыр садып, садыг бүдүрүлгезиниң орулгалыг болурун хандырып база билир болган турар дээни ол болгай.

Хереглелдиң үндезини-биле өскерилгени, бараанар ассортиментизиниң кайгамчык калбарганы бөгүн садыг ажылдакчызының ханы, тускай билигдерлиг болган турарын негеп турар. Садыг ажылдакчызы бөгүн аная-ла экономист ийиннде бараанчы эртемнит кижи болган туруп болбас апарган. Садыг ажылдакчызы бедик культуралыг, чогум-на садыг-саарылга кылып шыдаар угаанныг кижи болган турар ужурлуг. Боттарының ажыл-ижиниң ындыг тускай мөргежилдиглерин белгеткеш, кижизидери — бистиң тускай өөредилге черлериниң сорулгазы, садыгның удуртукчу бүрүзүүнүң сорулгазы болуп турар.

Байырлалга таварыштыр бистиң чүртүвүстүң бүгү садыг ажылдакчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедиргеш, оларның кан-кадык, аас-кежиктиг, чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп күзекээр-дир мен деп, түңнел кылдыр министр чугаалаан.

★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта үлетпүр бараанар магазинының садыгжызы Борбаа Ооржак садып алыкчыларның негелделерин күүседиринге кончуг дыннангыр. Ол онаашкан ажылынга кызымак чоруун көргүзүп турар болгаш садып алыкчыларның бараан шилип алырынга дузалап, бодунуң арга-сүмезин берип турар. Ай, квартал санында бараан саарылгазының планын доктаамал ажыр күүседип келген. Ооржак Чүльдүмовна Борбаа суурда хүндүлүг кижилерниң бирээзи.

Аныяк садыгжы Совет Эрге-чагырганың 50 чыл оюнга чеднишкинниг ужуражыр дээш чонну хереглелдиң барааннары-биле өй-шаанда хандырбышаан, бараан саарылгазының чыл планын ажыр күүседир сорулганы салып алган ажылдап турар.

Чурукта: О. Ч. Борбаа садып алыкчыга бараан садып тур.

В. Куликовтуң фотозу.

ЫРАККЫ САГЛЫДА

Херегленчиге, ылаңгыя ыракны Өвүрнүң Саглы суурга фабрика кылыглары дыка узун, берге орукту эрткеш чедер. Ынча үениң дургузунда бараан үрели-даа бергей-ле, барып-барып ыракны Өвүрже сөөлгү моданың хеп аймаан кайын чорудар деп кижи бодаар.

Херек ырында бүгү байдалды көөрге, ол буруу бодалдар арлы бээр. Саглы көдээ магазининге кирген кижиниң эргин ырынга чорда-ла сагыжы ажыл бээр: делгем өрээлде республика төвүнде ышкаш, амгы үениң дерилгелери тургустунган. Янзы-бүрү ассортиментилиг бараанларны делгиирлерде шевергини кончуг делгеп салгылап каан, оларның өртээн тода бижигилээн.

Кыс Оолаковна Куулар ол магазинде ам чеди дугаар чыл ажылдап турар. Бо чылдың эгезинден бээр ол магазинниң эргеленчизи. Республиканың эң-не мурнуу талазында садыг четкизиниң коллективи чогум чүнүң-биле ындыг солунул? Садыгжының эки ажылын бараан саарылгазының планының күүселдезинден-не билип алыр. Саглы садыының чүгле ол эвес, экономиктиг көргүзүглери база хөлчөн эки.

— Ам магазинивистиң даштындан бээр каастаар бис — дээш, Кыс Оолаковна уламчылай-дыр. — Чазын 27 дөс ыяшты олурткаш, долгандыр кажалап алдывыс. Суггарып, ажаап чайлаан ыяштарывыс ам чиңгир-ногаан апарган. 2—3 чыл болза садывыс чоогу сад апаар.

Олурткан ыяштарны-даа, магазинде бараанларның эңме-сескелиин-даа көргеш, ол бүгүнүң шынап өскерли бээринге кижи бичии-даа бүзүревес. Ында ажылдап, чурттап турар кижилер боттарының ажыл-хөрээзиниң ёзулуг мастерлери.

Чурттаачы чоннуң хереглелдерин бүрүн хандырары садып алыкчыларның ук ажылга киржилгезинден онза хамаарылгалыг. Магазинниң каскы черинде—хереглекчилерниң бараанар талазы-биле чагыгларын демдеглээр кыдыраашты аскан. Орта чагыг бүрүзү бижиттинген турар. Бижилге бүрүзүн садыгжы шыңгыы контрольдап, оларның күүселдезин чедип ап турар. Хүлер-оол чаа шериг эзер, дуктен кылган свитер садып алган. Чолаачы Донгак Калбак-оол хеп чуур машина чагыткан. Чагыгчының кадайынга садыгжы хеп чуур «Белка—2»-ни эккелдирип берген. Ол өг-булеге машина-биле баштайгы хеп чуушкуну ёзулуг байырлал болган.

Чагыг ёзугаар саттынган бараанларның чежезин ол дээр! Ам безин 141 чагыгның 90-ны күүсеттинген. Чүгле саттынган эзерлер 9, чадыглар 25, куш дүгү сыртыктар 40, ийи кижи удуур оруннар 15 болган. Саглыжылар садыгжыларын хүндүлээр, оларга дузалажыксаар. Ынчангаш кожаа кежигүннүнге күзелдин-биле кирип ап турарлар. Бир-ле катап ийиги садыгжы Чөнүкпенге тус черниң эмнелгезиниң санитарказы Саая Шериг-оол келгеш, ону кожаа кежигүннүнге киирип алырын дилээн. Удаваанда ол хуучу кежигүн апарган. Шак ынчалдыр бо чылын хуучуларга 17 чаа кежигүн немешкен болгаш 84 рубль дадывыр хавыртынган.

Лаңгыы комиссиязының даргазы Дажы Биче-оолович Куулар көдээ садыгның ажылын экижидеринге дузалажып турар. Кыс Оолаковнаның садыгжы стажы ам 15 чыл. Ол совет садыгның негелдезин хажытпас, быжыг туруштуг, дуржулгалыг садыгжы чедир өскен. Ооң ам эргеленчилеп турар магазини республикада дээре ажылдыг магазиннерниң бирээзи.

...Магазин доктаатты нган шагында ажыттынган. Чаа келген бараанар-ла хөй. А садып алыкчылр олче шуужуп-ла турганнар.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Болгар-моол чугаалажыышкыннар доозулган

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Болгарияның Улус Республиказының болгаш Моол Арат Республиканың партия-күрүне төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар доозулган.

Ол чугаалажыышкыннарның түңнелинде Моол Арат Республика биле Болгарияның Улус Республиказының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге, экономика болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының моол-болгар комиссиязын тургузар дугайында дугуржулгага, а ол ышкаш болгар партия-күрүне төлээлериниң МАР-га чоруп турган дугайында болгар-моол дыңнадыгга ат салган.

Бо документилерге болгар таладан Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков, БУР-нуң Улус хуралының Президиумунуң даргазы Георгий Трайков, моол таладан МАРП ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Улустуң улуг Хуралының Президиумунуң даргазы Ж. Самбу ат салган.

Моол-болгар найыралдың митингизи

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков, БУР-нуң Улус хуралының Президиумунуң даргазы Георгий Трайков баштаан болгар партия-күрүне төлээлериниң МАР-га келгенинге алдар болдурган моол-болгар найыралдың митингизи июль 21-де МАР-ның Улустуң улуг хуралының хуралдар залында болган.

Митингге тудуг трезиниң ажылчыны, МАР-ның Улустуң улуг хуралының депутады Намсрай, Угур-Убурхан аймактың моол-болгар найырал аттыг көдээ ажыл-агый каттыжыышкынының хойжузу Цээтай, МАР-ның алдарлыг артизи Цогзолма, МАРП ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Цеденбал, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков чүве чугаалаан.

Ханойга митинг

ХАНОЙ (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнүнден бээр 13 чыл болганынга холбаштырган митинг Ханойга болган.

Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-ның чиңгине секретары Чан Хыу Зуйет илеткел кылган. Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң ВДР-де Доктаамал төлээлекчи черинин баштыңының хүлээлгезин күүседип турар Нгуен Фу Соаянын чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Митингинин киржикчилери резолюцияны хүлээп ап, женева дугуржулгаларын АКШ-тың империалистериниң үргүлчү үреп турар политиказын ында шиитпирлиг буруу шаап, Соңгу Вьетнамның армиязының болгаш улузунуң, Мурнуу Вьетнамның армиязының болгаш улузунуң тиилелгелериниге изиг байыры чедирип, вьетнам айтырыын шиитпирлээр талазы-биле ВДР-ниң чазааның 4 үүлүн болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң 5 үүлүн деткип турар.

Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарының демиселин деткип турар дугайын резолюцияга медеглеп, вьетнам улустуң демиселин идепкейлиг деткээн дээш аны-дунма чурттарга, национал-хосталгалыг шимчээшкинге, ажылчын аңгыга, бүгү деп шиилгелиг кижи төрелгетенге ханы өөрүп четтириишкинни илергейлеп турар.

Францияның Компартиязының хүрээлеңиниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Бо чылдың үүгле баштайгы алды айларында безин Францияның Коммунистиг партиязынга 37.000 кижи кирген, ол болза 1966 чылда киргениниден 4.000 кижи хөй болган. Эрткен чылда партияның 740 чаа эге организацияларын тургускан болза, 1967 чылдың бирги чартыында 867-ни тургускан. ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары Жорж Маршениң «Юманите» солунга парлап үндүрген үүлүнде бо саннарны айтып турар.

Бо чылын Францияның Коммунистиг партиязының чорудуп турар хемчегериниң эң-не кайгамчык болгаш чугулазы болза, «Юманите» солунунуң сентябрь 9—10-да болур байырлалы, «кижи төрелгетенниң төөгүзүнүге чаа үени, коммунизмниң база улустарның хосталырының үезин ажыткан» Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн байырлап эрттирери болур дээрзин Ж. Марше айыткан. Ол байырлал-биле холбаштыр совет улустуң бүгү адырларга чедиишкиннериниң дугайын, социалистиг системаның капиталистиг системадан артык күштүүнүң бадыткалы болур ол чедиишкиннериниң дугайын чугаалап бээр бис. Францияның Коммунистиг партиязы ажылчын аңгыны болгаш француз улусту социализмче баштап чедирер төлээде кандыг орукту айытканын көргүзүп бээр бис деп, ол үүлде чугаалап турар.

Моол Арат Республиканың үлетпүрү шапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Чуртта чедиишкиннинг хөгжүп турар тараа ажыл-агыйынга үндезилээш, тараа ажылдап кылыр бедик бүдүрүкчүлүг комбинаттарны тутканы.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутканы Мурэн дээрбе комбинады.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Негрлер чыскаалы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сонгу Каролина штатта Дарема хоорайның чагырга чериниң бажыңының чаны-биле 300 америк негрлер чыскаалып алгаш, чуртталга байдалын экижидер болгаш сөөк-язы ылгаар дорамчылалды соксадыр дугайында негелдени детказнин илергейлеп эрткен.

«Корум-чурум сагыырын хандырар дээш» аңаа полицияның улуг күжүн болгаш национал гвардияның батальонун келдирген. Чыскаалды соксадыр деп оралдашкан ак коштиг расистерниң аразындан октаан дашка бир чыскаалчы балыглаткан.

Шыңгыы сагындырыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Израиль удуртукчулар болгаш оларны күткүп турар барыын талакы чурттар «от айыылы-биле ондактыг опчоктанып турар». Чоокку Чөөн түкте байдалдың дугайында СЭТА-ның медеглелинде ынча дээн сөстерни Парижтиң бүгү солуннары онзалап демдеглээн. Ол медеглел «Совет чазактың болдунган фактыны аная-ла тайбың көрүп олурбайн, харын араб чурттарның девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун болгаш боттарының хоойлу ёзугаар эргелерин катап тургузуп алырынга дуза чедиреринче бүгү күжениишкиннерин салыр шиитпирлиин бадыткаан» деп «Юманите» солун бижээн.

СЭТА-ның медеглелиниң дугайында «Фигаро» солун бирги арнында мындыг эгелиг дыңнадыын парлаан: «Израильдиң үүлгеткен месилдежиишкининиң уламынан база бир демисел калбарган туруп болур деп Москва сагындырыг кылган». Ук медеглелди ол солун «шыңгыы сагындырыг» деп көргеш, ону бүрүнүбиле парлаан.

МУРНУУ-ВЬЕТНАМ ПАТРИОТТАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 9-тан 16-га чедир, чеди хонуктуң дургузунда, Хосталга армиязының дайынчылары Мурнуу Вьетнамның Куангчи болгаш Тхыатхиен можуларынга сайгон өзүчурумнуң чалча шериглериниң бир рота болгаш беш взвод шериглерин бүрүнү-биле чылча шапкан. Тулчуушкуннар чоруп турда патриоттар үш бронемашинаны чок кылган болгаш дайзынның хөй санныг шериг техниказын, оък-чемзээн хунаап алган.

Тайнинь можуга мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынның 150 солдаттарын чыскаалдан үндүрүп, 8 вертолётту дүжүр аткан.

Кыдатта болуушкуннар

Парлалганың болгаш даштыкы агентилелдериниң корреспондентилериниң дыңнадыларындан ап көөрге, Кыдатта можуларның болгаш улуг хоорайларның партия болгаш күрүне ажылдакчыларынга улур кара туразында ажылаашкыннар үргүлчүлевишаан. ККП ТК-ның даргазы Мао Цзэдунга удурланган болгаш КУР-нуң даргазы Лю Шао-цини деткээн дээш оларны буруудадып турар.

Чоокта чаа Сининьге (Цинхай можу) «контрреволюстуг организацияны» басканы-биле (ам Кыдатта партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларын ынчаар адаар апарган) холбаштырган митингини эрттирген. Ындыг митингини чыылдырганының чылдагааны болза, Цинхай можунуң улусчу комитединиң даргазы болгаш партияның можу комитединиң ийиги секретары турган Ван Чжаонун он бир талалакчыларын — «контрреволюстугларны» тудуп хоруудаанны болган дээрзин «Цинхай жибао» солун дыңнаткан. «Мао даргага болгаш ооң чоок чөвүлекчизи Линь Баога удур» «нугуддээшкинни кылган» дээш оларны буруудаткан.

Ол-ла солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, июль 13-те Ван Чжаога удур «демиселдиң митингизин» Сининьге эрттирген. Митингге 10 муң хире хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар киришкен. Митингиге жандармар Ван Чжаону суруп эккелген. Митингинин организакчылары каргыштыг сөстерни бижээн калбак ыяшты Ван Чжаонун мойнунга кедиргеш, бажын куду доңгайтып алгаш, турарынче ону албадаан. Митингиге Ван Чжаону «улусчу коммуналарны болгаш улуг шураашкынны» бак сөстер-биле каргап турган болгаш Лю Шао-биле холбаалыг» дээш буруудаткан. Можуга «культура революциязын» болгаш «хунвэйбиннерниң шимчээшкинин» баскан дээш ону база буруудаткан.

ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Тао Чжуга (ККП ТК-ның Төп-Мурнуу бюрозунуң база секретары турган) удур кампания Гаундун мурнуу-кыдат можуда үргүлчүлеп турар. «Мао Цзэ-дунга болгаш ооң идеяларынга удур калчаалыг халдаашкынны кылган» база «культура революциязы» дээр чүвези чоруп турда Лю Шао-циниң шугумун деткээн дээш ону буруудадып турар.

Партияның болгаш күрүненің чамдык ажылдакчылары өлгенде безин оларның алынга нугуддуг кампания соксавайн турар. ККП-нин Юньнань можу комитединин бирги секретары турган, чоокта чаа мөчээн «ревизионист» (Кыдатта Мао Цзэ-дунуң болуглелиниң политиктиг шугумунга чөпшээрешпес кижилерни ынчаар адап турар) Янь Хун-яньга удур «калбак шугумчүлелди» чорудуп турар дугайын «Юньнань жибао» солуннуң июльда үнген номерлеринге бижээн. Өске-даа партия болгаш күрүне ажылдакчыларыбиле кады Янь Хун-яньны «дарга Лю Шао-цини деткээн болгаш Маонун шугумунга» удурланып, «массаларның революстуг шимчээшкинин баскан» ылавылаарга хунвэйбиннерниң туржок ажылаашкынын өөжургадырын» оралдашкан) дээш буруудадып турар. Янь Хун-яньны «калбак-биле шугумчүлээриниң» кампаниязын Мао Цзэ-дуннуң болгаш камгалал министри Линь Бяонун айтышкынларын ёзугаар чорудуп турар.

Июль 12-де үнген «Цзилинь жибао» солуннуң дыңнатканынан ап көөрге, Мао Цзэ-дуннуң болуглелиниң удурланыкчыларынга удур демисел чоруп турда «Чанчунь хоорайга болгаш Цзилинь можунуң өске-даа районнарынга хан төгүүшкүннүг шыңгыы үскүлежиишкиннер болган».

(СЭТА).

1967 ч. Июль 23.

ШЫН

3-КУ АРЫН

ТАЛАНТЫЛЫГЛАРНЫҢ УРАН КӨРГҮЗҮҮ

(РЕПОРТАЖ)

Көрүкчүлер цирктиң улуг өргөзин шыгырт долдур саадапкан. Эстрада оркестри байырлаңчыг аялганы ойнапкан.

Эвилелдешкен республикаларның туктарын хөлбеңнедир туткулаан кижилер, цирктиң уран талантылыг, дядим, аваангыр кижилери шупту аренага (оюн көргүзер шөлге) үнүп келген. Оларның нациязы база-ла үүл-бүрү: орустар, украиннер, тыва-лар, белорустар дөш оон-даа өске. Бистиң совет цирк хөй национал, найыралдыг, талантылыг кижилер-ден тургустунган деп чүвениң чижээн күрүне цирициниң Тывада келген ол бөлүү тодаргай көргүзүп турар.

Көрүкчүлерге байыр чедириишкини, бо көргүзүгнү Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдуруп бараалгаткаының дугайында, Октябрь, найырал диген сөстер улуг өргөзниң иштинге чаңгыланып турган. СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев уран талантылыг кижилерге бүгү көрүкчүлериң мурнундан байыр чедирген.

— Совет цирк Улуг Октябрьның ачызында хөй национал артистерлиг болуп, делегейге улуг алдар-сураг-ны чаалап ап, Совет эрге-чагырганың чылдарында солун көргүзүглер-лит, улуг чедиишкиннерлиг болган. Бо хире улуг өргөзни, хамык-ла эт-хереклерни, дириг амытаннарны Саянны ажыр Тывага сөөртүп чедирип келири безин белен эвес. Ынчалга-даа найыралдың улуг күжүнге, хөй национал кижилериң күзел-түткүлүнге кадыр, бедик Саян моондак болуп шыдаваан —деп, көжүп чоруур Цирк-шапитонуң директору Константин Михайлович Нефедовтуң хүндүс биске чугаалаанын сактып олурдувус.

Парад — киирилде эге доостурга, өргөнин дүндүүнге, дыка бедик черге Надежда болган Василий Быковтар үне бергеп, агаарга күүседир нарын берге гимнастика көргүзүглерин кылып, боттарының дидим чүрекким, аваангыр, уран талантылыг чоруу-биле көрүкчүлериң магадаашкынын хайныктырып, сеткил-сагыжын хөлзедипкен. Олар хендирин дамчыштыр өргөниң дүндүүнден аренага дүжүп бады келирге, адыш часкаашкыны динмирей-ле берген.

Көрүкчүлерге таныш тыва аялга болган:

«Карацгылаан арыг удаан.
Кадыр элден харап тур мен.
Дээрден менче сылдыс баткаш,
Деңгер-ле бо, ара дүшт»... диген сөстер дыңналып, каттырынчыг ийи кижи ырлажып үнүп келген. Көрүкчүлерни хөгледир, хөкүү-ооллар —Виктор Коваленко биле Евгений Мочалов олар-дыр. Олар боттарының баштактаныышкыны-биле кежээни дургу көрүкчүлерни хөгледип каттыртканнар.

Федор, Борис, Николай болган Людмила Деревянко алышкылар акробат вольтижор көргүзүглерин бараалгаткан. Оларның соон дарый Галина Коншина үнүп келгеш, эллек шимчээшкиннерлиг уран көргүзүглерни дескинип турар төгерик шилдің кырынга көргүзүпкеш барган. Имба болган Рудольф Изытуллиннериң каттырынчыг жонглёрлары база-ла көрүкчүлерни хөгледип шаг болган. Ол ышкаш Анатолий Носов улустуң каткызын куттулдуруп, хөгжүмнүг уран көргүзүглерни сонуургаткан. Хөгжүм клоуннары Светлана болган Игорь Кусаковтар база-ла хөктээш баргаш.

Бо циркте дириг амытаннар-биле оюн көргүзери база-ла бир кол черни эллеп, көрүкчүлериң кичээнгей, сонуургалын чаалап ап турган. Алексей Веирицкий болунуң өөредип алган адыглары-биле ойнай бээрге, көрүкчүлериң кичээнгейи шупту-ла ында барган. Ооң улуг адынның деңзизи 500 кг. Ол адыг Алексейниң башкарылгазы-биле доошулуур хап, бут бөмбүү теп ойнап, өске-даа көргүзүглерни кылган. Клавдия болган Александр Соснинниериң өөредип алган хавалаларының оюннары, оларның-биле көргүзүглер чаптанчыг.

Александр Александровтуң удуртулгазы-биле ойнаан чадаг-тергежилерниң чадаг-терге мунупкаш, берге, нарын көргүзүглерни күүседкен. Оларның ол көргүзүглери эң-не шыырак номерлериң бирээзи болуп, улуг мактанды, сонуургалды чаалап алган.

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол тараа согаштары-биле деннелге тудар жонглёр эквилибр көргүзүгнү күүседип доозуптарга, адыш часкаашкыны үр-ле диңмиреп турган.

Владимир Семенчук солупкан. Ол ийи артистер кайызы-даа элээн улгады бергилээн улус. Ынчалаа-даа бедик чаданы өрү үнүп, оон дүжүп бадып, кижиниң маанаананы кандыг-ла-бир кайгамчык нарын көргүзүгну көргүзүп каапкаштары ша-даа четпес. Оларның кылганы эң-не нарын көргүзүү бо: бирээзи курлаанга тускай быжыглаашкын дуазазы-биле узун демир чагыжыгашты быжыглаап, ийи холу-биле тудуп алырга, эжи ону дамчып, чагыжыгаштың бажынга четкеш, оон кырында адыш өөз дег тавакчыгаш ышкаш чүвениң кырынга бажы-биле туруптарга, ийи буду өрү апаар. Чердээзи демги чагыжыгажын тутпушаан, чаданы өрү дамчып үне бээр. Ол үеде зал ыржын-на апаар, ындыг чинге чадажыгаштың шыпшык бажында барып-барып куду баштанып алган шуут-ла кайтаткан: бижиктиг саазыны хаа тыртып-тыртып, ол-ла черинге салааларын каш кыйбыннаткан соонда, биеөги хевээр бүдүп апаар, чок-ла болза, чаңгыс борбак теннис шаригин көрүкчүлерге көргүскеш, оон аалда долгандыр олурганнарының баштарындан, мойнундан, карманнарындан—черле хол-ла четкен черден ындыг шариктерни ушпуп-даа кээр...

Ам шөлде күш-шыдал акробатиктери Анатолий Зуев биле Алексей Тертичный. Шынап-ла ойнап турда, оларның ожуннериниң шыңганнарын көрүкчүлер топтап көрүп олурарга саарыгда ойнап турган кадыргылар-даа сагындырар—ындамында сирлеңейнип турар. «Ах, алдан дөртке салып көрзе аа боларны, бирээни кылыраар боор ийин» деп, 77 харлыг пенсионер Монгуш Дүнчээ ирей оларны ынчаар магадап мактап олурды. Күштүг шыырак болурун күүзөрлерге акробатиканың ажыктын ол мастерлер ылап-ла бүзүреткен.

Кол көргүзүглер үүктели бээр аразында, шөл черле куруглаас — каттырынчыг шоодуглары-биле улустуң карааның чажын төгүлдүр каттыртыптар хөктүү ооллар — Виктор Коваленко биле Евгений Мочалов бо-ла көстүп көөрлер. Бо удазда оларның бирээзи үрелик сандай, хол хирээзи, кадаг-шопту сугар харжак дөш, өскези ону септөөр узун маны сөөртүп алган «эзирик» эленнедип үнүп көөрлер. Үрелик сандайны септөөр дөш канчаар-даа оралдашкаш чадашканнар. Оон бирээзи холунуң шагынче көөрге, дүштеки чем үезин чеде берген болур. Үүледаа бүдүрбейн, дедир эленнедип каарлар. «Арагалаар, ажыл чылыр чорухтуң бужурганчыы кандыг ийик, ындыгларны ылап-ла сойгаладылар аа» деп, көрүкчүлер адыш часкап үдеп казаннар.

Хөктүү ооллардың соон дарый ССРЭ-ниң Күрүне цирициниң Бүгүэвилел каттыжыышкынының тыва цирк бөлүүнүң артистери РСФСР-ниң алдарлыг база Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-ооловичиг Оскал-ооллуң удуртулгазы-биле шөлге үнүп келгеннер. Үргүлүүлдүр адыш часкаашкыннары, йөрээлдер оларның адрезинге кутулуп-ла турган.

Олар — тараа-быдаазын соктаар, дүк-таагызын дыдар, кагар — тываларның шагдан тура чаңчылчаан күш-ажылчы мергежилиннден эгелээш, чинге демир кырынга самнап, танцылап, дыка-ла хөйнү хөйге сонуургаттылар. Ылаңгыя Владимир Базыр-ооловичиниң оглу—Юрий Оскал-оол чинге демир кырынга эң-не нарын көргүзүг болур—демир дээрбек өттүр халыырын көргүзүп турар үеде зал ыржым барган: бичии-ле шын эвес кылыр болза, чинге демир кырындан чайлып бады баары мыяда, ону кайгамчык биллилиг күүседип турар борбак кара оол дөш кымның-даа сагыш-сеткили аарып, хөрээн чоргаарал долуп, хөлзеп олурбайн канчаар! Юрий ол нарын көргүзүгну кайгамчык кылып шыдады-даа! «Эр-хей, Юра! Адазынга төлептиг салгакчыдыр!»» өдөн үннер оон-моон дыңналып турду. Ам чинге демир кырында — Клара Данчай-оол биле Мая Оскал-оол. Хөгжүм үделгези-биле танцылап, чүү кылбадылар дээр, ооллардан бичии-даа калышпас! «Шагның магалмын, шаанда болар дээмде чинге демир кырлаар, оон кырынга самнаар туражук, байларның малын кадарып, саанын саап, бак сеп дөш эттедип, соктуруп, бажымның суун ижип чораан мен» деп, бистиң чанывыста олурган өлө баштыг кырган ава-демир кырында самнап турган кыстарже көрүп алган чугааланыып олурда, өөрүшкүүнүң карак чаштары оон чаагынче, чайты сигенде мөндүнээн шалын дег, чайгаар бадып турду...

Бистиң цирк артистериис — Хомушку Белек-оол, Дүзенмаа Оскал-оол, Юрий Хөвеңмей, Зелим Ензак, Борис Оюн дөш черле оларның кайызын ол дээр, олар социалистиг утка-шынарлыг, өзулуг национал хевирлиг Октябрьдан төрүттүнген уран үүлүү чонунга көргүзүп, хейнүн хүндүткелин, сагыш-сеткилин чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) чинге демир кырында Хомушку Белек-оол, Юрий Хөвеңмей, Юрий Оскал-оол олар нарын көргүзүг үеэниде.

Б. КАРАШПАЙ,
Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шыныың» туский коррлары.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол.

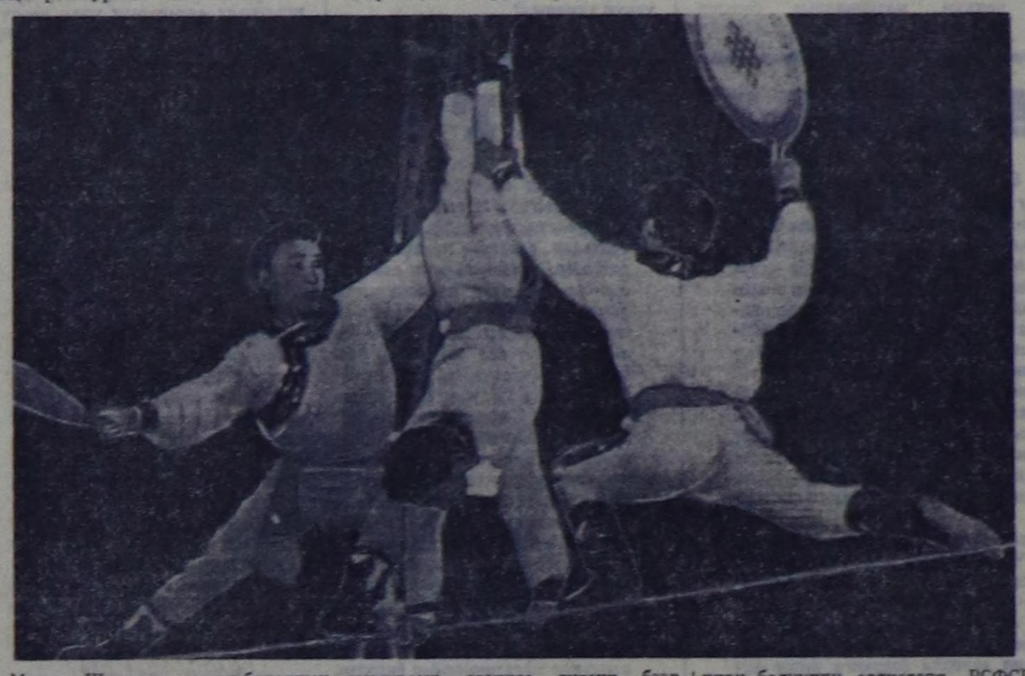

Мария Шадрина угаан-бодалдың хуулгаазын кылдыр сагындырар аргазы-биле чүвени эндевес, улустуң чугаалажыры ыцкаш, «карап көөнүр» «элдеп» чоруун көргүзүп, көрүкчүлерни кайгаткан.

Кыска чапсар эрте берген. Ам чарлакчыны цирк шөлүнүң ортузунда бүгү талаларындан так быжыглап каан чадага ямы-бүрү нарын деңнелгелер кылыр Петр Попов биле эзктиргеш, эзинге тутсуп бээр, аяар ийлеиип чоруй бир чартыынга барып-даа ужар, ийи бут кырынга адыгылаштыр олуруптааттар — көрүп-ле олуруксаакар кээр. Кажан көрүкчүлер адыш часкаарга: «меңээ байыр чедирип турар-дыр» дээнзиг—бажын савап, «байырлашкаш» чоруур.

Илбичи Михаил Садомский чонну кижи агаарже кылыйтып үнүп бар чорда, ындыг болбайн канчаар! «Ковчуун ыңай ажы-төлүм, барып ушса оон чүү артар боор» дээн кырган энейниң корткан үнү-даа дыңналды. Шынап-ла ол үеде ону көрүп олурган кижиниң бодалынга карачаңгыс ол кирер. Ынчалза-даа ол кайгамчык мастерлер ындыг нарын көргүзүгну чайынаанчак күүседип шыдааннар...

Оон соонда шөлге аът мунарының талазы-биле оон дээди сургуулунуң мастери Тамара Виноградова көстүп келди. Часкы бора тоолай чүүнүүг, шыдыраа аъды дег, челин чазап каан хөлгениң чаражын канчаар! Мунукчунуң башкарылгазы-биле ол аъттың кылбазы-ла чок: үрер хөгжүм үделгези-биле янзы-бүрү танцыларны-даа тепкилээр, ээзиниң черже оскунушкан аржылын-даа ыыргаш, мойнун бир талазынче

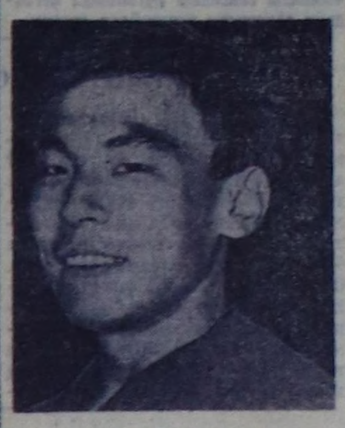

ЮРИЙ ОСКАЛ-ООЛ, тыва цирк бөлүүнде комсомолчуларның группоругу:

— Бодумнуң Тыва республикамга цирк артизи болуп бир-ле дугаар ойнап келдим. Бо мергежилди Владимир Базыр-ооловичиге — ачамга дузалакчылап өөренникчилеп турган чедип алдым. Херип каан чинге демир кырынга нарын көргүзүглер кылыры берге. Ылаңгыя демир кырынга көргүзүглер үеэниде демир дээрбек иштн-биле өттүр халыыры дыка нарын. Ынчаарга ол көргүзүгну бир америк цирк артист резина дээрбек дамчыштыр күүседип турган, а совет цирк артистериниң ындыг дээрбээ — демир. Резина шөлүү бээр, ону өде халыыры белен, демир дээрге демир-ле болгай,— шөйлүр, херлир эвес. Бистен негелдениң улуу моон-на яле. Мен ону база кылып тур мен. Ол ышкаш юбилей чылында төрөөн черге чедип келген болганывыста, бар-ла күштү харамнаннайн бүгү көргүзүглерни бедик деңнелге кылып, чонувусту, төрел-дөргүлүвүсү, эш-өөрүвүсү өөртүр бис.

— Солуннуң номчукчуларынга, көрүкчүлерге чүү күзээр силер?

— Эки кадыкшылды, эки ажылдаарын, улуг байырлалга чедиишкиниг ужуражрын цирк артистери түректиң ханыызындан күзеп тур бис.

Алексей Павлович ВЕИРИЦКИЙ, адыглар-биле көргүзүглер кылырының башкарыкчызы:

— Таңдының дарган ээзи мажаалай дугайын чугаалашкаш безин кончуг-ла айыылдыг амытан дижир бис. Кажан ону кандыг-бир мергежилди кылырынга чаңчыктырып өөредирге, эмдик аът өөреткениниң дора-дыр. Ону мээң дуржулгам бадыткады. Менде Гималай даглыындан тудуп экелген аныяк «Ласка» база «Кул актриса» деп кинога тыртыргган, 2,6 метр дурттуг, чартык тонна деңзилиг «Тоба» деп шолалыг адыг бар. Олар бут бөмбүү, чаңгыс дугуйлуг чадаг терелер теп, дошпулуурлап танцылавышаан, өске-даа акробатиктиг көргүзүглерни күүседирлер. Оон ыңай тыва цирк бөлүү-биле кады чоруп келген үннериисте цирк артист Борис Оюн адыгларның аажы-чаңын дүрген шиңгээдип ап, олар-биле көргүзүглер кылырын орадажып келди. Кижи сураанын тывар, күзээнин чедип алыр: Борис Баавын-оолович «Ласка-биле» көргүзүглер кылып, цирк шөлүнге үнүп кээрин база көөр силер. Адыглар-биле көргүзүглер кылыр баштайгы тыва артист ол болур дээрзинге бүгүрээр мен.

ЧУРУКТА: А. Веирицкий, Б. Оюн «Ласка» деп адыг-биле.

Тыванын аалчылары

Москеанын көжүп чоруур Шапито деп цириги Кызылда чедип келген, июль 20-ден эгелеп, бодунуң көргүзүглерин эгелээн.

Шапито — доктаамал цирк бөлүү чок хоорайларның ажылчы чоннарынга совет цирктиң номерлерин бараалгадыр сорулгалыг. Тывага келириис мурнунда Чита хоорайга бир ай турул, 46 көргүзүүнү хоорайның болган областың ажыл-ишчилеринге көргүскен бис. Бо-ла чоруп чораан, эскерим көөрге хоорай-даа, көдээ-даа черлериң чону совет уран чүүлү эки билип, ону улуг сонуургаар апарганы бистерге — артист улуска өөрүнчүг боор-дур. Тываның чону база ындыг дээргинге бүзүрөл турар бис, чуге дээрге, цирк көргүзүглери эгелеваанде-ле, он хонуктуң көргүзүглериниң билеттерик ажылчы чоннар садын алкан. Бо чорук чоннуң культурлуг ымыдыралының деңнелиниң бедик турарын херечилеп турар.

Бистиң циркте киржип турар ойнакчыларның хөй кезии даштыкы чурттарга, делегейниң бүгү диптеринге цирк уран чүүлүн алдарлыы-биле бараалгадып чораан бедик мергежилдиг кадрлар деп чугаалага частырыг чок.

Хөй ямы программаны «Шыныың» номчукчуларынга, социалистиг чаа Тываны космиктиг дүрген-биле чаартып турар ажылышчилерге бараалгадыр кол-кол артистерни, бөлүктерни таныштырары артык эвес боор. Көргүзүглериң кол черик силериң чайыс чер чурттуңар, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-оолович Оскал-ооллуң бөлүү эллээр. Оларның уран, аваанзыр талантызын бөмбүрзектиң дыка хөй чурттарының чону сонуургап, харын чамдыктары адаарган-даа көргеннер.

Цирктиң амгы программазының режиссёр-тургузукчузу, тыва цирк бөлүү-биле хөй чылдарда харылаалыг ажылдап келген Петр Григорьевич Маренковтуң үнелеп-биле алырга, тыва артистериң мергежили дыка бедик, ынчангаш ону Совет Эвилелиниң хөй национал чону, даштыкы чурттарның кижилери улуг сонуургал-биле көрүп келген.

Программада Александр Александровтуң удуртканы чадаг тергечилериң көргүзүү бала солук. Комиктиг жонглер, пластиктиг этюд, акробатика, адыглар, ыттар-биле көргүзүглер, гимнастика болгаш совет цирк школазының өске-даа хөй нарын номерлери программада кирип турар. Оларны хөй-хөй кижилер көрө берген болганда, өске бир талага доктаап көрейн.

Чүл диле, Цирк-Шапито силериң республиканың Культура министерстволуңуң болгаш ССРЭ-ниң Культура министерстволуңуң аразында дууржулга-чугаалажыышкынны өзүгаар, чечектелип турар Тывага келген. Республиканың партия, совет органнарының, найысылаалдың ажылчы чоннарының талазындан биске чылыг хүлээп алыышкынны кылып, чуректиң ханызындан үткүп алганынга дыка-ла өөрдүүс. Аңаа артистериң талазындан четтиргенин «Шыныы» дамчыштыр чугаалаарының эргежок чугула апарганын мээң өөрүм даскан чүве.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн бүгү депшилгелиг кижи төрелгеген демдеглээринге чедир санныг хонуктар арткан болгай. Мындыг төөгүлүг үеде силериң аныяк республиканарга кээри биске база өөрүнчүг болду. Маңаа келгеш, Тываның ишчилериниң ажыл-ижи-биле (чайыыс эвээш турган болза-даа) таныштывыс. Эки-дир, өөрүнчүз-дүр. Ол дугайын чартык чылдың түңнелин үндүрген Наадым херечиледи.

Октябрь байырлалынга силериң белек-сөңүүр ам-даа элбек болурун күзеп тур бис.

К. НЕФЕДОВ,
Шапито-цирктиң директору.

ЧУРУКТА: Галина Коншинаның эллек шимчээшкиннерлиг уран көргүзүглерни күүседип турары.

Өөрүп тур мен

Кызылдың № 2 ортумак школазынга сески классты доскаш, Москваның цирк училищезинге өөренип киргеп мен. Ук училищени 1963 чылда доскаш, Тыва цирк бөлүүнге ажылдап эгеледим.

Мээң ажыл стажым эвээш—үгле дөрт чылдың нүүрү. Бо үениң дургузунда Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларынга, Болгария, Франция чижектиг чурттарның ажылчы чоннарының мурнунга оюн көргүзүрүнге киржир аас-кежиктиг болдум.

Төрөөн чонум болгаш черим Тываның күш-ажылчы ишчилериниң мурнунга бирле дугаар ойнадым. Белеткел чоруп турар үеде бодап көөрүмге, сүртенчиг-даа ышкаш болгулаан. Ынчалза-даа республиканың ажылчы чону, ылаңгыя аныяктар Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ажылдап турарынга улам сорук кирип, өөрүп тур мен.

Кым кайда-ла ажылдап турар болдур, ол участогунга чедиишкиниг болуп, 50 чыл ойда Төрөөн чуртту өөртүү—бөгүүгү сорулга ол. Мээң чоокку үеде сорулгам — сывырган демирге танцылаарымдан аңгыда, акробатика номерин белеткээри, ол ышкаш Москваның театр институдунга кирери-биле белеткенир мен.

Клара ДАНЧАЙ-ООЛ,
цирк артист.

ИНТЕРВЬЮНУ ЦИРК АРТИСТЕРИ БЕРИП ТУР

МЕНИ ЧАЛГЫННАНДЫРГАН

1942 чыл мээн амыдыралымга кажан-даа уттундурбас. Ол чылын Тываның хөгжүм-шии театрының театр студиязының цирк артистери белеткээр бөлүүнге кирип, бодумнуң изиг күзелим боттанган. Оон эгелээш-ле, Владимир Базыр-оолович Оскал-ооллуң удуртулга, башкылаашкыны-биле цирк артизи болурунуң мергежилин, аңаа ойнаарының уран, берге аргаларын, ол талазы-биле эртемни канчаар-даа аажок изиг күзел-сорук, хандыгыышкын-биле өөренип эгелээн мен.

Оон бээр ам 25 чылдың дургузунда цирк артизи хүлээлгемни күүседип, чонга бараан болуп чоруур мындыг мен ийин. Чүстүң чартыының чартыы болур үениң дургузунда бодумнуң циркчи уран мергежилимни, билиимни бедидер, көргүзер чүүлдеримни улуска улам-на солун болдуруп чаартып, чаа чүүлдерни тывар дээш хөйле күжениишкиннерни үндүрүп, хүн бүрү-ле каш шактар иштинде ажылдап, белеткенип келдим. Шак ынчаар шудургу ажылдавас, белеткенмес, өөренмес болза чоннуң сонуургалын хандырып, артисчи хүлээлгени күүседири берге болур. Маңаа хамыытың мурнунда-ла совет цирк уран чүүлүнүң эң шилиндек, сураглыг мастерлериниң арга-мергежилин өөренир, оларның үлегерин эдерип ажылдаар дээш орадажыры кол чүүл болур.

Ажылдап келген чылларым дургузунда Москва, Ленинград, Хабаровск, Рига, Таллин, Киев, Алма-Ата, Минск, Новосибирск, Красноярск, Иркутск, Владивосток, Сочи, Кемерово дээн ышкаш Совет Эвилелиниң өске-даа улуг хоорайларынга база Индия, Бирма, Индонезия, Кыдат, Моол, Венгрия, Франция, Куба дээн ышкаш даштыкы чурттарның чонунга Тыва уран чүүлү бараалгадыр аас-кежиктиг болдум. Эрткен чылын Симферополь хоорайга ССРЭ-ниң, Чехословакиянын, Румынияның, Польшаның, Югославияның циркторинин көрүлде көргүзүүнге ойнаным база-ла меңээ көргүскен улуг идегел, аас-кежик болур.

Улуг Төрөөн чуртумну болгаш даштыкы чурттарны эргип-келип оюн көргүзер ындыг чалгынны Улуг Октябрь меңээ берген. Октябрьның 50 чылынга чаа чогаадыкчы, уран чедиишкиниг ужуражыр дээш бодумнуң мурнумда улуг сорулганы салган ажылдап турар мындыг кижи мен.

К. ХЕНЗИГ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

ЧУРУКТА: Анатолий Зуев биле Алексей Тертичныйның күш-шыдал акробаттарын күүседип турары.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «...Ажы-төл дугайында бичии төөгүлер» 9.15, «Узун дургаар» 11, 12.50, 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыныды 9.30, «Дерсу Узала» 11, 3, «Хомудал дептерин берип көрүңер» 1, «Ийи аңгы амыдырал» (1-ги, 2-ги серилалары) 5, 8 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Олеко Дундич» 11, 3, «Херек № 306» 1, 7, «30 хар харлаан хүнү» 5, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Урулларга дириг-чуруктар 9, 10.15, «13-түн дүнеи» 11.30, 1.30, «Саша-Сашенька» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии дургун» 11, 7, «Шииткел тевиг» 1, «Гайдуки» 3, 9 шактарда.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Урулларга дириг-чуруктар 10.50, «Хуулгаазын халат» 12.20, 2.10, «Кызыл-бут кадарчы» 4, 5.50, 7.40, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даң хаязында шураашкын» 3, «Гайдуки» 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Океанда нс» 9.40, 11.30, 1.30, «Килиманджаронуң хары» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Саша-Сашенька» 1, 3, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллдизинин 21-47, үлетпүр киллдизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллдистеринин 21-27, иштики информация киллдизинин 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында Пардалга эргелелинин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—02256.